

Lapsi ja musiikki seurakunnassa

Lapsi ja musiikki seurakunnassa

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 24
Kirkko ja toiminta
Kirkon jumalanpalvelus ja yhteiskunta
Helsinki 2015

Lapsi ja musiikki seurakunnassa

© Kirkkohallitus

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 24, Kirkko ja toiminta
Suositukset, ohjeet ja oppaat
Asianumero 2015-00047

Graafinen suunnittelu: Seija Nikkilä

Layout: Unigrafia

Kansikuva: Erja Saarinen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

ISBN 978-951-789-493-7 (nid.)

ISBN 978-951-789-494-4 (PDF)

ISSN 2341-9393 (painettu)

ISSN 2341-9407 (verkkójulkaisu)

Unigrafia

Helsinki 2015

SISÄLTÖ

JOHDANTO	5
----------------	---

1 TAVOITTEITA	8
---------------------	---

2 LAPSI	11
---------------	----

2.1 Muusinen lapsi	12
2.2 Kokonaisvaltainen lapsi	13
2.3 Lapsilähtöinen pedagogiikka	14
2.4 Lapsen hengellisyys	15

3 MUSIIKKI	16
------------------	----

3.1 Musiikin käsitteet	17
Melodia	17
Harmonia	17
Rytmi	18
Sointiväri	18
Dynamiikka	18
Tempo	19
Muoto	19
3.2 Musiikkia eri tavoin	20
3.2.1 Laulaminen	20
Lapsen laulun kehitys	21
Laulumateriaalin valinta	22
Laulun opettaminen	23
3.2.2 Kuunteleminen	24
3.2.3 Soittaminen	25
3.2.4 Rytmiikka	27
3.2.5 Liikkuminen	27
3.2.6 Muuta musiikin tekemisen lumoa	28
3.2.7 Musiikin integrointia	30

4 SEURAKUNNASSA	33
-----------------------	----

4.1 Kaste ja koti	35
4.2 Kirkkomuskari	35
4.3 Lapsikuorot	38
4.4 Urut	39
4.5 Erilaisia musiikkiryhmiä	40

4.6 Päiväkerhot, AIP-kerhot, perhekerhot, avoimet päiväkerhot	41
4.7 Jumalanpalveluselämä	41
4.8 Kauneimmat joululaulut tai kummitäti kirkkokuorossa	43
4.9 Verkostot: päivähoito, koulut, musiikkiopistot, muut alueen musiikkiryhmät	44

5 TÄHÄN SUUNTAAN45

5.1 Toimintaympäristössä kokonaisvaltaisesti.....	46
5.2 Koulutuksen merkitys	47
5.3 Lapsi seurakuntalaisena	48
5.4 Kirkon musiikki	48

Jälkikirjoitus: Suuri ilo.....	50
--------------------------------	----

LÄHTEET51

LIITE

Soittimet	52
-----------------	----

Laulusitaatit (merkitty LV) ovat peräisin kirjasta Lasten virsi (Lasten Keskus 2012).

JOHDANTO

Tämän seurakunnan musiikkikasvatusta käsittelevän Lapsi ja musiikki seurakunnassa -julkaisun on laatinut Kirkkohallituksen Jumalanpalvelus ja yhteiskunta-yksikön (KJY) nimeämä työryhmä, joka toimi Kirkkohallituksen alaisuudessa vuosina 2012–2014. Työryhmän puheenjohtajana toimi Kirkkohallituksen musiikin asiantuntija (vs.), kanttori Kaisa-Leena Harjunmaa-Hannikainen ja muina jäseninä olivat kanttori Hanna Autio, Haagan seurakunta; lapsityönohjaaja Satu Laakso, Helsingin seurakuntayhtymä; kanttori Juha Mikkonen, Kajaanin seurakunta; kanttori Mirja Multasuo, Kauhavan seurakunta; pastori, varhaiskasvatuksen kouluttaja Hanna Pulkkinen, Seurakuntaopisto; kanttori Janne Salmenkangas, Tampereen Harjun seurakunta; musiikkikouluttaja Mari Torri-Tuominen (siht.), Seurakuntien Lapsityön Keskus sekä varhaisiän musiikkipedagogi AMK, lastentarhanopettaja Heli Vapaakallio, Espoon tuomiokirkkoseurakunta.

Kirkkohallitus julkaisi vuonna 2004 asiakirjan Varhaisiän musiikkikasvatus seurakunnassa. Nyt käsillä olevan asiakirjan oli tarkoitus olla tuon julkaisun päivitys, mutta työryhmä päätyi varsin pian tekemään täysin uuden kokonaisuuden. Edellisen julkaisun jälkeen on ilmestynyt monia muita asiakirjoja¹, jotka käsittelevät seurakunnan varhaiskasvatusta, ja oli tärkeää saada musiikkia ja lasta koskeva julkaisu periaatteiltaan yhdenmukaiseksi niiden kanssa.

Tästä julkaisusta tuli kehittämismateriaali. Sen on tarkoitus vastata kysymyksiin miksi, kenelle ja mitä on musiikki lapsen kanssa seurakunnassa. Lapsen myötä musiikki ulottuu tietenkin myös hänen vanhempiansa ja lähipiiriinsä, koko seurakuntaan. Julkaisu on suunnattu ensisijaisesti seurakuntien työntekijöille, mutta myös opiskelijoille, jotka suuntaavat työuraansa seurakuntiin kanttoreina, lastenohjaajina, musiikkileikkikoulunopettajina tai pappeina. Lisäksi se on tärkeä seurakuntien kaikille vastuuhenkilöille, myös vapaaehtoisille.

Musiikki on Jumalan luomislahja, joka luo iloa ja yhteyttä. Musiikki kuuluu meille kaikille.

*Kukaan ei voi olla liian pieni
tai hento tai voimaton.*

*Kukaan ei voi olla liian pieni,
kun Jumala vieressä on.*

(Timo-Matti Haapiainen, LV 87)

1. Kirkkohallituksen julkaisusarjassa ovat ilmestyneet seuraavat kehittämisasiakirjat: Tytöt ja pojat seurakuntalaisina, Nuoret seurakuntalaisina, Aikuiset seurakuntalaisina sekä Lapset seurakuntalaisina.

Yhteisöllisyyttä ja tilaa omille tunteille

Lapsen elämään kuuluvat ilo, leikki, liike – kasvu ja kokeminen. Perusturva sekä huolenpito ja vuorovaikutus aikuisten kanssa turvaavat lapsen mahdollisuuden olla lapsi.

Lapsella on oikeus myös hengellisyyteen, uskon ja ilmaisun vapauteen. Lapsi on osa yhteisöä ja erilaisia ryhmiä. Musiikki on kaikkea kulttuuria ja yhteisöllisyyttä vahvistava tekijä. Se auttaa lasta liittymään siihen kulttuuriin ja uskontoon, jonka vaikutuspiirissä hän elää sekä ymmärtämään niiden syviä merkityksiä.

Musiikki on valtava voima, joka voi olla läsnä lapsen ja hänen perheensä elämässä hyvin myönteisellä tavalla. Se tukee, kannattelee, ohjaa, voimauttaa ja lohduttaa. Musiikki on tunteiden tulkki ja mahdollistaja. Musiikki rakentaa siltoja ja yhteisöllistä, osallistaa monella tavalla.

Tämän kehittämismateriaalin avulla linjataan laajentunutta ja entistä monikirjoisempaa seurakunnan musiikkikasvatusta. Se on tarkoitettu myös rohkaisuksi ja tueksi kaikelle seurakunnan varhaiskasvatuksen ja jumalanpalveluselämän alueella tapahtuvalle musiikilliselle toiminnalle.

Yksi linjaus löytyy julkaisun nimestä: Lapsi ja musiikki seurakunnassa. Se suuntaa katsetta lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja elämään. Kyse on lapsen ja perheiden elämästä seurakunnan yhteydessä musiikin näkökulmasta katsottuna ja sen mahdollistamana. Tässä kasvussa ja elämässä musiikki on mukana seurakunnan tehtävän ytimessä. Lapsen kristillinen kasvatusta toteutuu kasvatuskumppanuudessa vanhempien ja kummien kanssa – kotona ja seurakunnassa.

Vuoden 2013 tilastojen mukaan lasten soitinyhtyeitä, joihin lasketaan myös seurakuntien muskariryhmät, oli 774. Noin 12 000 lasta ja aikuista kokoontui viikoittain seurakuntataloilla, kirkoissa ja kerhotiloissa laulamaan, leikkimään, liikkumaan ja soittamaan yhdessä. (Kirkon tilastot 2013)

Tahdo en, tahdo en yhtään olla paikallaan!

Tahdo en, tahdo en, olla paikallaan!

Hyppelen ja pompin, pompin, pompin,

hyppelen ja pompin, kun kiitän Jumalaa!

Tahdo en, tahdo en istua vain hiljaa.

(Monica Andersson Baaring, suom. Maisa Savolainen; LV 109)

Yhteistyö on suuri rikkaus

Lapsi ja musiikki seurakunnassa -kehittämismateriaalin on tarkoitus rohkaista, innostaa ja tukea seurakunnan työntekijöitä sekä lisätä yhteistä ymmärrystä eri työntekijäryhmien välillä. Sen toivotaan välittävän uusia näkökulmia musiikin olemuksesta ja sen käytöstä. Musiikki on vuorovaikutusta. Miten se toteutuu lapsen kanssa? Kuinka lapsi saa olla kokonaisvaltaisesti tekemisissä musiikin kanssa? Miten sukupolvien väliset ketjut näkyvät ja ovat läsnä seurakuntien musiikkitoiminnassa? Toivomme, että nämä ajatukset rohkaisevat yhteistyöhön, yhteiseen musiikkikasvatukseen ja -toimintaan yli työalarajojen. Lastenohjaajat tuntevat lapsen kasvun kaaren, musiikkileikkikoulunopettajat varhaisiän musiikkikasvatuksen menet, kanttorit erityisesti kirkon musiikin ja jumalanpalveluselämän. Jokaisella on oma vahvuusalueensa, josta voi olla toisille paljon apua. Tarvitsemme toistemme osaa-mista, jotta lapset saavat kaiken sen hyödyn, mitä musiikki voi heidän kasvulleen tarjota. Yhdessä voidaan rakentaa toimintatapoja, joissa kokonaisvaltainen tapa elää ja olla – myös hengellisyydessä – on läsnä. Yhteistyö on suuri rikkaus.

Jokainen seurakunnan työntekijä, joka laulaa lapselle ja lapsen kanssa, on omalta osaltaan lapsen musiikkikasvattaja. Musiikki, jota valitaan ryhmälle laulettavaksi, kuunneltavaksi, leikittäväksi ja liikuttavaksi vaikuttaa lapseen ja on omalta osaltaan luomassa lapsen musiikillista maailmaa. Lapsen näkökulmasta katsottuna on tärkeää myös se musiikki, jota perheessä ja kotona kuunnellaan ja harrastetaan.

Sinä osaat ja voit

Muusisuus on termi, jota käytettiin jo Varhaisiän musiikkikasvatus seurakunnassa -julkaisussa. Se on paljon enemmän kuin musikaalisuus. Muusisuuden voisi ajatella olevan se tapa, jolla olemme musiikin eri elementtien kanssa tekemisissä. Muusisuus on meille Jumalan luomistyössä annettu lahja. Seurakunnassa musiikki on tarjolla kaikille ja jokaisella pitää olla mahdollisuus elää musiikkia ja muusisuuttaan todeksi. Lapselle viestimme: sinä riität ja osaat. Samalla ajatuksella lähestymme myös seurakunnan työntekijää: sinä pystyt ja voit; uskalla ja rohkene laulaa, soittaa, kuunnella, liikkua, leikkiä, kohdata – yhdessä lasten, perheiden ja muiden työntekijöiden kanssa. Kirkon musiikki avautuu suurena mahdollisuutena.

Kun Jumala sanallaan minutkin loi,

Hän tarkoitti samalla näin:

”Sä arvokas oot, sä osaat ja voit,

mä tuollaisna rakastan sua.”

(Anna-Stina Thorssell Ahlm, suom. Pirkko Alho; LV 112)

1 TAVOITTEITA

Kuva: Erja Saarinen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

Tähän julkaisuun on poimittu muutamia keskeisiä periaatteita, painotuksia ja kehittämisen lähtökohtia Lapset seurakuntalaisina -kehittämisasiakirjasta (Kirkkohallitus 2013). Tärkeimpiä niistä ovat seuraavat:

- kokonaisvaltainen kasvun tukeminen ja mahdollistaminen
 - lapsen oikeuksien ja paikan vahvistaminen kirkossa
 - vuorovaikutuksen ja läsnäolon vahvistaminen seurakunnan, lapsen ja perheen välillä
 - pyhän ja hengellisyiden vahvistaminen lapsen elämässä.
- Näiden kautta voidaan tarkastella myös musiikillisia tavoitteita.

Turvan kokeminen on yksi lapsen elämää kannattelevimmista tukipilareista. Musiikki voi omalta osaltaan tukea ja kantaa lapsen elämää. Usein siihen liittyy myös voimakas yhteisöllisyyden kokemus. Musiikin elämyksellisyys, musiikin lumo, valo ja ilo saavat meissä tilaa. Tätä kautta lapsia ja perheitä rohkaistaan musiikilliseen ilmaisuun ja sen moninaiseen toteuttamiseen. Perheitä ohjataan yhteiseen vuorovaikutukseen sekä laulu- ja lorugaraston kartuttamiseen. Seurakunnissa lapsille ja perheille tarjotaan konsertteja ja lauluhetkiä – mahdollisuus kuulla ja kuunnella musiikkia. Musiikki avaa reittejä myös monikulttuurisuuteen, ekumeniaan ja uskontodialogiin.

Kokonais-
valtaisuus

Seurakunnan musiikki on kirkon sylihoitoa. Laulaminen siirtää perinnettä sukupolvien ketjun välityksellä. Välitämme viestiä siitä, että laulamissa tärkeintä on tunne. Kirkkovuoden virsissä, lauluissa ja muussa musiikissa teemme kristillisen kulttuuriperinnön lisäksi uskoa ja uskontoa eläväksi. Näin musiikki toimii kristillisten arvojen ylläpitäjänä. Virret ja laulut säilyvät muistissa pitkään. Niillä voi olla vahva merkitys ihmisen elinkaareissa: lapsuudessa opittu virsi voi kantaa silloin, kun omia sanoja ei enää ole.

Kulttuuri-
perintö

Kirkon musiikin ytimessä on jumalanpalveluselämä. Lapsen ja perheen jumalanpalveluselämä ulottuu omasta rukouksesta seurakunnan yhteiseen messuun. Jumalanpalveluksissa on tärkeää huomioida lapset monimuotoisesti myös musiikillisesti.

Musiikki ruokkii ja rikastuttaa lapsen hengellisyyttä. Se on myös yksi uskon kieli. Kun lapsi elää ympäristössä, jossa kirkon traditio, perinne ja kulttuuri ovat läsnä, hän liittyy kirkon kieleen myös musiikillisesti. Kasvaessaan lapsi voi rakentaa omaa uskonnäkemystään musiikin avulla ja musiikkiin turvaten.

Jumalan-
palvelus-
elämä

Kirkkomme musiikki perustuu evankelis-luterilaisen kirkon uskoon ja oppiin, kolmiyhteiseen Jumalaan. Musiikki auttaa kaikenikäisiä saamaan kokemuksia yhteisestä uskosta. Pyhä Henki toimii myös musiikin kautta. Lauluissa ja virsissä

seurakunta saa sekä rukoilla, ylistää, kiittää, hiljentyä, surra – eli elää kristityn elämää.

Jotta nämä kaikki yllä olevat tavoitteet ja painotukset saavutettaisiin, olisi seurakunnassa hyvä olla yhteiset linjaukset musiikkitoiminnalle. Se voisi tarkoittaa musiikkikasvatussuunnitelmaa, jossa on sanoitettu sitä, kuinka musiikki toimii ja näytetään seurakunnassa ja seurakuntalaisille läpi työalarajojen. Suunnitelma voisi sisältää esimerkiksi virsikasvatussuunnitelman, kirkkomuskarin tavoitteet, musiikki monimuotoiseksi -suunnitelman tai kuorokasvatussuunnitelman.

Musiikki-
kasvatus-
linjaus

Kuva: Erja Saarinen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

Kuva: Aarne Ormio / Kirkon tiedotuskeskus

2 LAPSI

Kuva: Erja Saarinen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

2.1 Muusinen lapsi

”Lasten kiljahtelua, itkua, jokellusta, äitien ja hoitajien touhotusta. Ja sitten, äänet vaikenevat hetkessä, kun kanttori aloittaa hiljalleen urkujen soiton. ”Tämähän on tuttu kerholaulu! Äiti, äiti, osaan laulaa tämän”, joku lapsi huudahtaa. Tuttua ja turvallista musiikkia perhekerhon musiikkihetkessä; Jumalan kämmenellä ei kukaan ole turvaton.”

Pienelle on puhuttava ja laulettava hellästi, pienesti, sopivasti. Odottavan äidin käsi sivelee vatsaa huomaamatta ja luontaisesti. Samoin tapahtuu vauvalle hyräily, loruilu, puhelu. Oman äidin, lähimmän hoitajan ääni, oman perheen äänet ovat lapselle kaikkein rakkaimmat. Ne viestivät perusturvaa ja ovat tärkeä osa vuorovaikutusta.

Lapsen ja pyhän kohtaamisessa ja sen tuntemisessa on kyse myös vuorovaikutuksesta ja perusturvasta. Jumalan luomina ainutlaatuisina ihmeinä olemme osallisia Jumalan luomislahjoista. Musiikki kaikkine osineen ja toteutuksineen on osa tätä luomislahjojen maailmaa: olemme kaikki muusisia ihmisiä.

Muusisuus tarkoittaa, että musiikki ilmenee meissä lauluna, liikkeenä, rytminä. Meissä on kyky kokea ja tehdä musiikkia eri tavalla. Joku kuulee hyvin linnunlaulun, toinen säveltää uuden laulun. Joku mieluiten soittaa musiikkinsa, toinen kuuntelee tai tanssii. Musiikki on yhteinen kieli.

Musiikki kuuluu olennaisesti seurakunnan elämään. Niinpä jokaisella tulisi ikään katsomatta olla mahdollisuus ilmaista ja kokea sitä. Musiikki rakentaa seurakuntaa. Sitä tulee siis käyttää monipuolisesti ottaen huomioon kaikki musiikillisen ilmaisun tavat.

Musiikki rauhoittaa, hoitaa ja tukee. Musiikki myös aktivoi, energisoi, kasvattaa. Musiikin kautta ja avulla käsitellään niin suruja kuin iloja. Musiikin avulla lapsi ilmentää luontaisella tavallaan myös hengellisyytään. Jokaisella on oikeus toteuttaa omassa itsessä olevaa muusisuutta.

Musiki tehne, muusinen taito: Taide ja musiikki nähdään Jumalan lahjana. Sitä kautta voi myös palvella myös Jumalaa.

Lapsi on luontaisella avoimuudellaan ja ennakkoluulottomuudellaan mitä parhain Jumalan luomistyön jatkaja ja muusisuutensa toteuttaja, musiikin luoja. Omakohtaisessa musisoinnissa heijastuu luomisen ilo, iästä riippumatta.

Helsingin yliopiston monitieteisen musiikintutkimuksen huippuyksikkö on Minna Huotilaisen johdolla kehittänyt musiikin aivotutkimusmenetelmiä. Näiden aivotutkimusten kautta on todentunut monia asioita. Tässä muutamia poimintoja: Musiikkiharrastuksen aloittaminen muokkaa lapsen aivojen rakennetta. Se vaikuttaa kielten oppimiseen, hienomotorisiin taitoihin, matemaattisiin taitoihin ja tarkkaavaisuustaitoihin (puhutaan myös musiikin siirtovaikutuksista). Musiikin kuuntelu vaikuttaa aivojen tunnealueisiin, muun muassa musiikkiterapia hyödyntää tätä. On myös todettu, että jo pieni yhteinen musiikkihetki lisää ryhmän empaattisuutta. Tämä perustuu peilisolujärjestelmän ja aivojen syvien osien toimintaan.

Ensimmäinen kielemme on musiikillinen. Jo vastasyntyneellä vauvalla on musiikillisia taitoja. Hän oppii melodioita ja rytmejä ja osaa tunnistaa niitä. Vauvalle laulu on kuin puheopetusta, ja laulamme tiedostamattamme vauvalle sopivalla tavalla (intuiitiivinen vanhemmuus).

2.2 Kokonaisvaltainen lapsi

Kristillinen ihmiskäsitys sisältää ajatuksen ihmisen kokonaisvaltaisuudesta. Ihminen on samanaikaisesti henkinen, hengellinen, ruumiillinen, seksuaalinen, älyllinen, emotionaalinen, sosiaalinen, biologinen, aistillinen, muusinen ja paljon muuta. Kaikki ihmisen eri ulottuvuudet ovat Jumalan luomia.

Lapsessa tämä näkyy erityisen havaittavalla tavalla. Lapsi elää elämäänsä tässä ja nyt aistien kaikkea kokemaansa joka solullaan. Kokonaisvaltaisuus tarkoittaa lapsen näkökulmasta myös sitä, että hänelle erilaiset uskonnolliset, eettiset, yhteiskunnalliset, ihmissuhteisiin liittyvät asiat ovat läsnä yhtä aikaa, samassa tilanteessa ja hetkessä. Kaikki seurakuntien lapsille suuntaama toiminta, vaikkapa kirkkomuskarit, on osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Kaiken varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua. Tuki toteutuu arkisissa tilanteissa, leikissä ja muissa toiminnoissa. Lapsen oppimiselle on ominaista, että se tapahtuu hänelle itselleen merkityksellisten asioiden kautta. Lapsi rakentaa ja soveltaa uutta jo oppimansa päälle liittäen asioita omiin kokemuksiinsa ja tuntemuksiinsa. Oppiminen on lapselle kokonaisvaltainen ja iloa tuottava kokemus. Oppimisen ilon kannattelu on yksi kasvattajan tärkeimpiä tehtäviä.

2.3 Lapsilähtöinen pedagogiikka

Kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohtana on lapsilähtöinen pedagogiikka. Lapsilähtöisyys ohjaa kaikkea aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Se on suhteessa olemisen tapaan, joka näkyy aikuisen eleissä, ilmeissä, kosketuksessa, kuuntelussa, havainnoinnissa ja katseessa. Lapsen myönteinen minäkuva rakentuu aikuisen kannustavan katseen alla.

Lapsilähtöinen toiminta perustuu lapselle ominaiselle tavalle toimia ja ajatella. Lapselle on luontaista leikkiä, liikkua, tutkia ja ilmaista itseään eri taiteen muotojen välityksellä. Leikki on lapsen tärkein ja henkisin toiminnan muoto, joka auttaa lasta luomaan suhteen itseensä, muihin ja koko maailmaan. Saksalainen varhaiskasvatuksen uranuurtaja Friedrich Fröbel on kuvannut leikkiä seuraavasti: ”Pienen lapsen leikit ovat tulevan elämän sirkkalehtiä, sillä niissä kehittyä ja näyttäytyä ihminen kokonaisuudessaan herkeimpine ominaisuuksineen ja sisäisine mielenlaatuineen.”

Leikki on erinomainen opettaja, vaikka lapsi ei leiki oppiakseen vaan leikin itsensä vuoksi. Leikin kautta lapsi ilmentää ja prosessoi hänelle merkityksellisiä asioita. Leikki alkaa varhaisen vuorovaikutuksen sylittelyssä ja tuudittelussa. Lapsen kasvaessa leikki kehittyä ja saa uusia muotoja. Sitä havainnoimalla aikuinen saa tärkeää tietoa lapsen sisäisestä maailmasta ja mielenkiinnon kohteista. Parhaimmillaan lasten omaehtoinen leikki tuottaa mahdollisuuksia spontaaniin musisointiin. Toisaalta musiikki inspiroi leikkiin ja leikkiä.

Lapselle ominainen tapa toimia on otettava huomioon myös seurakunnan musiikkikasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Suunnitelmallinen yhteistyö seurakunnan varhais- ja musiikkikasvattajien välillä olisi välttämätöntä, jotta molempien tahojen ammatillinen asiantuntemus palvelisi lasta parhaalla mahdollisella tavalla. Esimerkiksi päiväkerhojen projektit ja teematyöskentelyt antavat hyvän mahdollisuuden yhteistyöhön.

Lapsilähtöisen toiminnan kehittämisessä on tärkeää kiinnittää huomiota myös oppimisympäristöön. Hyvin suunniteltuna se kutsuu lasta tutkimaan, kokeilemaan ja ilmaisemaan itseään. Parhaimmillaan arkinen ympäristö antaa virikkeitä myös lapsen musiikilliselle kehitymiselle. Lapsella tulisikin olla mahdollisuus tutustua omaehtoisesti soittimiin ja tutkia niitä rauhassa.

2.4 Lapsen hengellisyys

Kristillinen ihmiskäsitys pitää sisällään ajatuksen, että ihminen on syntymästään hengellinen olento. Vastasyntyneen usko on kasvamista luottamussuhteeseen, jonka perusta luodaan vanhempien ja lapsen välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa. Tätä tärkeää kiintymyssuhdetta on tuettava myös seurakunnassa. Perusluottamuksesta nouseva toivo on voimavarana lapsen elämässä aikuisenakin.

Lapsen hengellisen kasvun tukemisessa on tärkeää huomioida se, että erityisesti pienen lapsen tunnekokemukset ja ruumiillisuus ovat kehityksen kannalta tärkeämpiä kuin tiedollinen ymmärrys. Mitä varhaisemmassa vaiheessa tunnekokemukset syntyvät, sitä vaikuttavampia ja kestävämpiä ne ovat.

Lapsi elää hengellisyyttä todeksi arkielämän tilanteissa kotona, seurakunnassa tai muussa ympäristössä. Lapsen hengellisyys on ihmettelyä, ihailua, valppautta, tutkimista ja leikkimistä – kokonaisvaltaista elämistä yhteydessä Jumalaan. Lapsen on annettava kasvaa ja kehittyä omassa rytmissään, jossa on tilaa salaisuuksille, mielikuvitukselle ja pyhyden kokemiselle.

Kuva: Aarne Ormio / Kirkon tiedotuskeskus

3 MUSIIKKI

Kuva: Jani Laukkanen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

”Musiikki: säveliä, ääntä, rytmiä, liikettä, soittoa, kuuntelua, hiljaisuutta. Iloista ja surullista, voimakasta ja hiljaista, lyhyttä ja pitkää. Yksinlaulua, kuorolaulua, viulunsoittoa, rummun jytettä konserttisaleissa, kirkoissa, kotona. Radiosta, kännykästä, tietokoneelta, levyltä. Seurapenkissä, päiväkerhossa, kasteessa, hautajaisissa. Joululauluja, virsiä, psalmeja, ylistystä, kiitosta, rukousta. Tällä Jumalan luomislahjalla on todella monta muotoa ja väylää.”

Sana musiikki on peräisin kreikasta ja tarkoittaa lähinnä muusien, runotarten, taidetta. Muusat olivat antiikin runottaria, jumalolentoja, ja musiikki oli yksi seitsemästä vapaasta taiteesta.

Musiikki alkaa siitä, mihin sanat loppuvat. Abstrakteista asioista, kuten ihmisen kokemat tunteet tai usko Jumalaan, ei voi puhua sanoilla kuin puolet – taiteet täydentävät sanojen jättämän aukon. Joistakin asioista onkin helpompi laulaa kuin puhua.

3.1 Musiikin käsitteet

Musiikki rakentuu ja koostuu erilaisista osasista, käsitteistä. Toteuttamalla näitä käsitteitä eri tavoin musiikki muotoutuu niin monimuotoiseksi kuin se on. Toki tähän vaikuttavat myös ulkoiset seikat, musiikin kehys ja raamit: kuka esittää, miten ja missä, kenen kanssa musiikkihetkeen osallistutaan ja miten, mihin asia-yhteyteen hetki liittyy.

Nämä kaikki osa-alueet on otettava huomioon, kun rakennetaan vaikkapa kirkkomuskarikokonaisuutta: miten ne vaikuttavat musiikkikasvatuksellisesti ja kuinka musiikkikasvatus toteutuu niiden kautta kokonaisvaltaisesti.

*Melodia

Melodia eli sävelmä on peräkkäisten sävelien muodostama kulku. Lapsen ensimmäiset laulettu sävelmät ovat kahden tai kolmen sävelen mittaisia sävelkulkuja: esimerkiksi sopii Aurinko-laulu (Aurinko, aurinko korkealla taivahalla loistaa jo) tai lapsen oma pieni laulu, joka voi olla aluksi so-mi-kulku eli pieni terssi. Lapsi lauleskelee tätä keinussa istuessaan: kiikkaa, kaakkaa – tai samalla sävelkululla ”Äiti tuu ikkunaan, täällä huutaa Lauri”. Hyvä esimerkki pitkästä ja polveilevasta melodiakulusta taas on Suojelusenkeli-laulun (LV 44) sävelmä.

*Harmonia

Harmonialla tarkoitetaan yhtä aikaa soivia erikorkuisia ääniä ja niiden suhdetta toisiinsa. Sana viittaa sopusointuun, jota kutsutaan musiikin teoriassa konsonansiksi. Siinä sävelet ovat keskenään levossa, soivat hyvin yhdessä. Sen vastakohta on

dissonanssi, jolla tarkoitetaan sävelten välistä jännitettä; joskus puhutaan riitasoinnusta. Kuten yleisesti luonnossa, myös musiikissa jännitteillä on tapana purkautua. Musiikin harmoninen eteneminen perustuu jännitteen rakentumiselle ja purkautumiselle. Tutuimmat ja yleisimmät harmoniat ovat duuri (Jumalan kämmenellä, LV 133) ja molli (Ystävää sä lapsien, LV 119), mutta erilaisia harmonian ilmenemismuotoja on myös lukuisia muita. Eri tavoin soinnuttamalla saamme melodiaan erilaisia harmonioita.

Konsonanssi
ja dissonanssi

*Rytmi

Rytmi on musiikin syke, pulssi, joka on mukana kaikessa musiikissa joko selkeänä perussykkeenä tai vaihtuvana, epämääräisenä sykkeenä. Musiikista on yleensä löydettävissä tasainen perussyke. Tavallisimmin perussyke kertoo, kuinka ”moneen kappaleessa lasketaan”. Jalan napsutus osoittaa myös usein laulun perussykkeen. Voisi sanoa, että perussyke antaa laululle ”hengen”.

Tahtilaji on merkintä, joka ilmaisee tahtiosien lukumäärän yhdessä tahdissa. Nuottiviivaston alussa on tahtioitusmerkintä. Esimerkiksi tahtilajissa 2/4 yksi tahti sisältää kaksi neljäsosanuotin mittaista tahtiosaa ja tahdissa lasketaan siis kahteen. 4/4-tahtioituksessa lasketaan neljään ja 3/4-tahtioituksessa kolmeen. Tahtilaji voi olla tasajakoinen, kolmijakoinen tai näiden yhdistelmä. Tasajakoinen laulu on esimerkiksi Valonsäde (LV 108). Kolmijakoisen laulun esimerkkinä toimii Jumala loi -virsi (LV 68). Tahtilajimerkintä ei vaikuta teoksen esitysnopeuteen.

Tahtilaji

Liikkumismuodoista marssi on tasajakoista ja valssi taas kolmijakoista. Lapselle keinuminen on luontaista ja aivojen kehityksen kannalta suorastaan tarvittavaa. Mietipä lapsen tarvetta sylittelyyn, keinutteluun ja heijaamiseen tai lapsen halua keinuissa keinumiseen ja kiikkumiseen.

*Sointiväri

Samalla tavoin kuin ihmiset voi tunnistaa äänestään voidaan soittimetkin erottaa toisistaan sointivärinsä perusteella. Sointivärejä kuvataan usein adjektiiveilla, kuten kirkas, lempeä, tumma tai terävä. Sointivärit herättävät ihmisessä erilaisia tunteita. Myös ihmisäänellä on eri sointivärejä: vihainen puhe, iloinen puhe. Sointiväreiltään erilaisia soittimia voi käyttää värittämään lauluja ja raamatunkertomuksia sekä elävöittämään musiikkiliikuntaa ja musiikkisatuja.

*Dynamiikka

Musiikissa dynamiikalla tarkoitetaan äänenvoimakkuutta ja erityisesti sen eri vaihteluita, pelkistetysti sanottuna hiljaista tai kovaa/voimakasta ääntä. Merkitsemistapoina ovat käytössä p (piano = hiljaa) ja f (forte = voimakkaasti). Lisäksi voidaan osoittaa musiikin voimistumista (< = crescendo) tai hiljentymistä (> = diminuendo).

Pienten lasten kanssa lähdetään liikkeelle hiljaisista ja pehmeistä äänistä. Ylipäätään lasten kuuloa ja herkkiä äänielimiä on suojeltava.

*Tempo

Tempo on musiikin etenemisnopeus, joka määräytyy musiikin luonteen mukaisesti. Se voi pysyä samana tai vaihdella, esimerkiksi hidas–nopea–hidas / hitaasta nopeampaan. Esimerkiksi En tahdo olla paikallaan -laulussa (LV 109) voi olla vaihtuva tempo hitaasta nopeaan ja takaisin hitaaseen.

Hitaasti:

Tahdo en, tahdo en yhtään olla paikallaan!

Tahdo en, tahdo en olla paikallaan!

Nopeasti:

Hyppelen ja pompin, pompin, pompin,

hyppelen ja pompin, kun kiitän Jumalaa.

Hitaasti:

Tahdo en, tahdo en istua vain hiljaa.

Etenkin musiikkiliikunnassa on hyvä muistaa, että pienen lapsen perussyke on ripeämpi kuin aikuisen. Lauluja opeteltaessa taas hitaampi tempo auttaa lasta omaksumaan uutta.

*Muoto

Kaikilla musiikkikappaleilla pienestä laulusta oopperaan on jokin muoto: teos rakentuu jollakin periaatteella. Kappaleen osien hahmottaminen helpottaa sen oppimista ja opettamista. Virret ovat yleensä säkeistömuotoisia (A1, A2, A3). Lastenlaulujen rakenne on usein A + B. A-osalla tarkoitetaan yleensä laulun säkeistöosaa, B-osa on yleensä toistuva kertosäe tai selvästi laulun toinen puoli verrattuna A-osaan, kuten Tallissa-laulussa (LV 12).

A-osa:

Tallissa nukkuu pieni aasi,

suloinen ja harmaa.

Vierellä uinuu kaunis lapsi

suurta unelmaa.

B-osa:

Hiljaa kuulla saan laulun enkelten:

”Vapahtaja on luona ihmisten.”

ABA-muoto löytyy esimerkiksi laulusta Tuiki tuiki tähtönen:

A: Tuiki, tuiki tähtönen, iltaisin sua katselen.

B: Korkealla loistat vaan, katsot alas maailmaan.

A: Tuiki, tuiki tähtönen, iltaisin sua katselen.

Kertosäe toistuu jokaisessa säkeistössä samanlaisena ja on usein nimensä mukaisesti merkitty nuottiin kertausmerkeillä.

3.2 Musiikkia eri tavoin

Musiikki rakentuu edellä mainittujen käsitteiden mukaisesti eläväksi kokonaisuudeksi. Tämä kooste taas esiintyy ja ilmenee monella eri tavalla. Musiikista voi nauttia ja siihen voi osallistua eri tavoin. Myös oppimistyyliimme ovat erilaisia. On tärkeää, että seurakunnan musiikkikasvatuksessa huomioidaan nämä erilaiset tavat.

3.2.1 Laulaminen

”Laulavasta sylistä syntyy laulava lapsi.”

(Inkeri Ruokonen)

Laulu on messujen, toimitusten, perhekerhojen, päiväkerhojen ja muskareiden vahvin yhteisöllisen musisoinnin muoto. Lauluissa kulkevat voimakas kristillisen maailmankatsomuksen sanoma sekä musiikillisen kulttuurin ja sukupolvien viestit. Lauluissa tavoitetaan myös ympäröivä yhteiskunta, kun alle kouluikäisten musiikkiin kirkon sisälläkin kuuluvat monet perinteiset laululeikit ja toisaalta uudet, tässä päivässä syntyneet lastenlaulut ja leikit.

Pienten lauluissa liikutaan, taputetaan, keinutaan, körötellään, marssitaan ja tanssitaan. Lapsi saa ensimmäiset musiikilliset kokemuksensa kuitenkin jo äitinsä kohdussa. Tutkimuksissa on todettu, että vauva tunnistaa synnyttyään lauluja, joita hän kuuli odotusaikana. Hän voi tunnistaa äidin laulamia tuttuja sävelmiä ja reagoida niihin rauhoittuen, hymyillen, liikehtien tai innostuen.

Lapsi osallistuu jo ennen syntymäänsä implisiittiseen eli passiiviseen oppimiseen, jossa oppija vähittäin sopeutuu ympäristön ääniärsyksiin (Reber 1989). Tässä vaiheessa musiikki opitaan ilman tarkoituksellisia oppimisponnisteluja tai harjoittelua, ollaan vain alttiina ympäristön musiikillisille vaikutteille (Howe ym. 1995). Olemalla osana ympäröivää äänimaailmaa musiikilliset taidot kehittyvät tiedostamattomasti.

Kasvun ja kehityksen myötä lapsi siirtyy eksplisiittisen eli aktiivisen oppimisen vaiheeseen, jossa on jo harkittuja ja tietoisia ponnisteluja musiikillisten taitojen saavuttamiseksi, kuten toistoa, harjoittelua, aktiivista kuuntelua ja osallistumista.

*Sinun silmäsi näkivät minut
jo ennen kuin kukaan muu.
Sinä näit, miten kasvoin hiljaa
ja syntyivät silmät ja suu.*
(Anna-Mari Kaskinen; LV 111)

*Lapsen laulun kehitys

Pienen lapsen ensimmäinen laulu on jokelluslaulu, joka eroaa vauvan tavanomaisesta jokeltelusta siten, että siinä on vaihtelevampi äänenkorkeus ja vauvan ääni liukuu sävelestä toiseen. Jokelluslaulusta ei voi erottaa tuttuja länsimaisia duuri–molli-sävellajien intervaleja, vaan vauvan laulussa on mahdollisuudet koko maailman sävellajien tavoittamiseen (esimerkiksi arabikulttuurien mikrointervallit, glissandot ja trillit).

Jokellus-
laulu

Jokellusvaiheesta lapsi siirtyy spontaanin laulun vaiheeseen (1–1,5-vuotias). Sitä voi kuvailla hyräilyksi, ja lapsi saattaa tavoittaa jo yhden kahden tavun toistuvan tekstiaiheen. Hän tekee pikku ”lauluja” myös oppimistaan sanoista ja luo mieluiten ylhäältä alas kulkevia sävelmiä, joissa ei edelleenkään ole havaittavissa tuttua säveljärjestelmää.

Spontaani
laulu

2–3-vuotiaan lapsen spontaanin laulun vaihe saa uusia ilmenemismuotoja sanavaraston karttuessa. Hän luo lyhyitä säkeitä, joita hän voi toistaa loputtomiin. Melodioissa saattaa olla jo tunnistettava melodinen kaarros, mutta edelleenkään lapsen sävellajitaju ei ole vakiintunut, vaan laulut alkavat ja päättyvät spontaanisti. Toisinaan lapsi ihastuu johonkin rytmiseen kuvioon ja toistaa sitä omissa lauluissaan.

On todettu, että spontaanin laulun virikkeenä voi olla esimerkiksi auton tasainen liike tai keinuminen. Usein lapsi leikkiessään myös säestää itseään omilla lauluillaan.

Lapsen on vielä vaikea toistaa lastenlauluja, koska muisti ja kieli eivät ole riittävän kehittyneitä. Hän kuitenkin tunnistaa jo tuttuja melodioita.

Pikku hiljaa lapsi siirtyy jäljittelylauluun ja ryhtyy laulamaan itselleen tuttuja lastenlauluja.

Jäljittely-
laulu

On tyypillistä, että 3-vuotias tekee omia potpureja. Hän yhdistelee säkeitä ja riimejä tutuista lauluista, joista hän muistaa tarttuvan katkelman sieltä täältä, mutta ei vielä koko laulua.

Kun lapsi alkaa muistaa yleisimpiä yhteisiä lauluja, oma spontaani keksiminen vähenee. ”Lapsen kyky luoda omia melodioita ei kuitenkaan häviä laulujen jäljittelemisen myötä, kysymys voi olla siitä, että kulttuurisessa musiikkikäyttäytymisessä ei ole luontevaa paikkaa improvisatoristen tuotosten esittämiseen” (Ahonen 2004). Noin 4-vuotias alkaa jo pystyä yhtäaikaiseen lauluun. Lapsi keskittyy kuitenkin yhteen asiaan kerrallaan. Jos laulussa on mukana leikki, voi olla, että hän leikkii leikkiä ja jättää laulun pois. Hän voi myös toistaa laulusta vain muutamaa sanaa. Toisaalta leikki ja liikkuminen tukevat lapsen muistamista. Laulu tehdään eläväksi kokonaisvaltaisella, lapselle ominaisimmalla tavalla. Leikki ja mielikuvitus ovat osa laulua.

5-vuotias alkaa jo tulla tietoiseksi siitä, että musiikki on myös esittävää taidetta. Hän ei leikkiessään tai kiikkuessaan laula enää vain itselle, vaan laulamien saa ”velvoittavamman, tietoisemman luonteen” (Ahonen 2002). Lapsi alkaa ymmärtää ja kuulla oikein ja väärin laulamisen eroja. Tarve toistaa kuulemansa oikein saa hänet kuuntelemaan lauluja kerta toisensa jälkeen, jotta osaisi toistaa ne riittävän oikein.

Puhtaasti laulamien ja ylipäätään oman laulamisen aloittaminen liittyy tiiviisti lapsen ikään sekä musiikilliseen ympäristöön. On todettu, että aktiivinen, musiisoiva ympäristö jouduttaa lapsen laulun kehitystä noin puolella vuodella.

4–5-vuotiaalla on ylipäätään voimakas uuden oppimisen ja omaksumisen vaihe. Tutkimusten mukaan 3–5-vuotiaista lapsista noin puolet modului eli siirtyy laulaessaan sävellajista toiseen. Vain 35 prosenttia 5-vuotiaista lapsista pystyy toistamaan kuulemansa säkeen puhtaasti. Kouluikäisistä (7-vuotiaista) vielä 35 prosenttia laulaa epäpuhtaasti, mutta 11-vuotiasta vain 7 prosenttia. (Marjut Kossi-Saarela.)

*Laulumateriaalin valinta

Miten löytää se laulu, joka kannustaa lapsia ja perheitä laulamaan, innostaa ja palvelee suunnitellun toiminnan ja musiikillisen opetuksen sisältöjä? Sellainen, joka sopii opettajan suuhun ja mieleen ja jota hän jaksaa laulaa sekä opettaa innolla ryhmästä toiseen?

Lauluvalintaansa voi suunnata ja säätää asettamalla itselle vaikkapa seuraavia kysymyksiä: Onko laulu sellainen, jota lauletaan toistuvasti? Onko se ryhmälle aivan uusi vai entuudestaan tuttu? Tuleeko siitä kesto-hitti vai tarkoitukseen sopiva välipala? Onko laulu monipuolinen eli voisiko siihen jatkossa liittää leikin, soittimet, kehorytmin, tanssin tai dramatisoinnin? Vai tarvitaanko laulua vain jonkin teeman kuljettajaksi? Entä onko laulu ikätasolle sopiva?

Näkökulmaa voi tarkentaa tutkimalla laulun säveltä. Pystytkö laulamaan sen itse vaivatta ja liikkuko se sellaisella äänialueella, josta lapset/aikuiset pystyvät sen laulamaan? Entä tarjoatko yleisesti ottaen ryhmälle monipuolista melodiamateriaalia, molli- ja duurikappaleita, lyhyitä ja helppoja, nopeasti opittavia lauluja, mutta myös haasteellisempia, hitaammin omaksuttavia sävelmiä?

Musiikkileikkikoulun näkökulmasta voi miettiä, tähdätäänkö jo pidemmälle, soitinryhmään tai lapsikuoroon. Muskarissa 2-vuotiaana opittu laulu voi olla ensimmäinen omalla 5-kielisellä kanteleella tapailtava sävelmä. Muskarilaulu voi myös siirtyä lapsikuoron ohjelmistoon kaanonina laulettavaksi.

Entä mikä on laulun teksti? Sopiiko laulu käsiteltävään teemaan, tavoittaako se oikean tunnelman? Onko teksti sopiva lasten suuhun, vai ajatteletko sitä valitesasi enemmän vanhempia, jotka sen laulavat? Ovatko kaikki laulut vain lasten laulettavia vai rikastuuko musiikkituokio myös haastavammilla osuuksilla, joissa lasten oletetaan olevan enemmän kuuntelijan roolissa?

Seuraatko sitä, mitä lastenmusiikin maailmassa tapahtuu? Käytätkö uutta, tuoretta materiaalia? Onko mukana vanhoja tuttuja lastenlauluja, äitien ja isien lapsuudenaikaisia suosikkeja? Lapsen ja perheen kanssa laulettaessa tärkeitä asioita ovat toisto, tuttuus ja kertaaminen.

Sisältyykö lauluun jokin musiikillinen opetussisältö? Näitä voivat olla ylös-/alaspäin kulkevat melodiat, toistuvat säkeet, rytminen tai muu sellainen elementti, jota haluat opettaa tai vahvistaa. Miten laulussa voi käyttää soittimia? Voiko sitä säestää esimerkiksi laattasoittimilla?

*Laulun opettaminen

Miten ryhdytään laulamaan, miten sitä voi opettaa? Mitä ja miten opetat?

Tapoja on monenlaisia:

- Loruttele laulu ensin lyhyissä pätkissä, ilman sävelmää, vain tekstiä toistaen.
- Loruttele ja pyydä ryhmää toistamaan kaikuna.
- Käytä kehorytmejä lorujen tai laulun tukena.
- Opettele laulun perussyke eri tavoin: rummuttaen, taputtaen, kapuloilla.
- Liiku tekstin mukaan.
- Etsi tekstiin laulua tukevat liikkeet.
- Kerro laulun tarina kuvilla, nukeilla, lattiakuvilla tai flanelloilla.
- Laula itse koko laulu ja pyydä muita kuuntelemaan.
- Laula laulua säkeittäin ja pyydä ryhmää toistamaan kaikuna.
- Opetä laulu vuorolauluna; valitse osat, joita lapset/aikuiset laulavat.
- Opetä aluksi vain laulun kertosäe.
- Kuunnelkaa laulu cd-levyltä.

Laulun
opetta-
minen

- Kuunnelkaa laulu ja liitytkää siihen soittaen, liikkuen ja leikkien.
- Kuunnelkaa laulu ja piirtäkää samalla.
- Laula laulua ja piirrä tai kuvita sitä samalla.

Tärkeää on yhteinen tekeminen ja vuorovaikutus. Asian toistaminen ja kertaaminen jättävät jäljen, tulee onnistumisen ja oppimisen kokemuksia. Hyvät ja lauluun sopivat tempot vaikuttavat myös oppimiseen. Toki on otettava huomioon myös ryhmä itsessään: ryhmäläisten ikä, ryhmän koko ja mahdollisuudet esimerkiksi liikkumiseen.

3.2.2 Kuunteleminen

Toisen ihmisen kuunteleminen ja kuuleminen ovat vuorovaikutuksen perustaitoja. Seurakunnan varhaiskasvatus perustuu lapsen kuulemiseen kaikilla tasoilla. Musiikkia kuulee ajassamme kaikkialla: kotona, kaupoissa, työpaikalla, hississä, autossa. Musiikki tuntuu olevan koko ajan taustalla. Kuuntelemisen ja kuulemisen ero korostuu. Kuunteleminen on aina aktiivista, kuuleminen usein passiivista. Musiikkia voi oppia myös kuulemalla, passiivisesti. Esimerkiksi taustalla kuuluva musiikki tulee vähitellen tutuksi.

Harvoin tulee ajatelleeksi, että musiikki on läsnä koko maailmankaikkeudessa. Tähdet, taivaankappaleet, maapallo, vesi, ilma, puut, eläimet, ihmiset – kaikki oleva värähtelee, ja värähtelystä syntyy ääni. Jos Jumala on läsnä kaikkialla, värähteleekö myös Jumala? Linnun ja valaan laulu on yhtä lailla musiikkia. Kaikkialla, missä musiikin eri elementit ovat läsnä, on musiikkia. Jo syntymätöntä lasta ympäröi äänimaisema. Ennen kuin lapsi oppii ymmärtämään sanojen merkityksiä, hän kuulee kaiken kuin sanattomana sinfoniana.

Ei-toivottua ääntä kutsutaan hälyksi. Ihminen kokee hälyn epämiellyttävänä ja hakeutuu siitä yleensä hiljaisuuteen. Äänten paljous turruttaa.

Hiljaisuus määritellään usein äänen puutteena, mutta musiikin näkökulmasta voi ajatella, että hiljaisuus on osa sitä. Musiikki vaatii taukoja, samoin kuin ihminen. Hiljaisuus ja hiljentyminen käyvät yhä tärkeämmiksi sykkeeltään alati kiihtyvässä maailmassamme. Hiljentymisen taito on tärkeä vastapaino meluisalle arjellemme; korvat kaipaavat lepoa ja hiljaisuutta. Myös lapset ja nuoret tarvitsevat sitä. Hiljentyessämme annamme tilaa omille ajatuksillemme ja Jumalan puheelle.

Tallennetun musiikin kuunteleminen vapauttaa muuhun tekemiseen. Siihen voi yhdistää laulamista, soittamista, liikkumista, leikkimistä. Ryhmässä toimiessaan myös ohjaaja pääsee tekemään asioita yhdessä lasten kanssa. Esimerkiksi oma soittaminen sitoo ohjaajan soittimen taakse.

Hiljaisuus

Erilaisen musiikin kuunteluttaminen pienissä paloissa on oiva tapa tehdä tutuksi erilaista musiikkikulttuuria. Tähän voi sitoa myös kuvataidetta, maalausta, piirtämistä, värittämistä – tehdä eri sointivärien kuuntelusta mielenkiintoista. Monenkuuloisia ääniä voi tehdä itsekin.

Esimerkki

Kuunteluharjoitukseksi sopii esimerkiksi laulu Me mennään pyörällä kirkkoon (Lasten virsi -cd, LV 52). Kuunnelkaa se ja soittakaa marakassia perussykkeessä laulun A-osassa. Pitäkää tauko B-osassa. Lauluun liittyy myös ylimääräinen sointinsäkeistö. Sen aikana saa soittaa vapaasti ja improvisoiden.

Amerikkalainen säveltäjä John Cage (1912–1992) halusi korostaa hiljaisuuden merkitystä sävellyksissään muun muassa säveltämällä vain tauoista koostuvan teoksen 4'33", jonka esityksessä pianisti ei soita ääntäkään. Esitys koostuu kulloisenkin ympäristön äänistä.

3.2.3 Soittaminen

Pieni lapsi on luonnostaan kiinnostunut äänistä, joita kuulee ympärillään. Tavallinen arkipäivä tarjoaa runsaasti erilaisia kuunteluelämyksiä: miten vesi lorisee tai imuri hurisee, millainen ääni on ovikellossa tai ohi ajavassa autossa, miten koira haukkuu tai lehmä ammuu? Oman kokeilun kautta selviää, millainen ääni syntyy, kun paukuttaa lusikalla pöydän pintaa tai rytistää sanomalehden sivua pieneksi mytyksi. Viehtymys erilaisiin ääniin houkuttaa tarttumaan myös niitä tuottaviin soittimiin.

Lapsi ilmaisee itseään äänen tuottamisen synnyttämän ilon kautta, vaikka motorikka ja koordinaatiokyky eivät vielä riitä tahdissa soittamiseen. Lapselle on hyvä varata aikaa itsenäiselle soittimiin tutustumiselle, sen tutkimiselle, millainen ääni kuuluu millekin soittimelle, soittimen kokeilemiselle, miltä se tuntuu kädessä. Kun sillä aletaan soittaa oikeasti, on tärkeää ohjata lasta oikeisiin soittotapoihin ja -asentoihin.

Soittimien valinnassa on syytä huomioida pestävyys, (kuolan)kestävyys ja turvallisuus. Soitinten on oltava sopivia niin pienille käsille kuin pienille korville. Ääni, joka säikäyttää, ei houkuttele soittamaan. Myöskään liian suuri tai hankalasti käsiteltävä soitin ei motivoi.

Kun lapsi oppii taputtamaan, hän alkaa samalla hahmotella musiikin perussykettä. Taputtaminen onnistuu, kun lapsi oppii ojentamaan sormet suoriksi. Sitä voi

harjoitella esimerkiksi sivelyleikeillä: ”maalaamalla käsisiveltimellä” lattiaa, äidin selkää, omia jalkoja. Yksinkertaisia rytmiharjoituksia ovat sanarytmeihin perustuvat imitaatiot. Opettaja voi rytmittää esimerkiksi värejä taputtamalla tavuja si–ni–nen (ti–ti–taa), johon lapset vastaavat taputtamalla saman rytmin. Sanat voi muuttaa lauseiksi, kun ajan mittaan tarvitaan haastavampia tehtäviä.

Taputtavien käsien lisäksi verraton, vaikkakin vähän kehittyneempää koordinaatiota vaativa soitin, on tömistävät jalat. Tömistykset kehittävät samalla tasapainoa, tuntoaistia ja rytmistä tajua. Musiikin tahdissa marssiminen on hyvää rytmiharjoitusta jaloille.

Kun lapsi ei osaa vielä laulaa, hän voi osallistua yhteiseen musisointiin soittamalla. Vähitellen hän oppii yhdistämään tietyn äänen tiettyyn soittimeen ja innostuu tunnustusleikeistä. Soittoharjoitusten avulla voi opetella myös vuorovaikutustaitoja ja oman vuoron odottamista: toinen ryhmä kuuntelee, toinen soittaa, tyttöjen vuoro – poikien vuoro, lasten vuoro – vanhempien vuoro. Myös hiljaisuuden kuuntelu on tärkeä taito.

Ensimmäisiin soittoharjoituksiin, tai olisi ehkä parempi puhua soittoleikeistä, sopivat pienet, varrelliset rytmimunat (marakassit), minitamburiinit ja kulkuset, aluksi aikuisen avustuksella. Kun lapsen hienomotoriikka kehittyy, voi soitinkirjoa kasvattaa esimerkiksi kapuloihin ja laattasoittimiin, kuten bassopaloihin tai yksittäisiin kellopelin säveliin. Myös erilaiset rummut ovat lapsille kiehtovia soittimia. Niitä voi soittaa alussa tasakäsin ja taitojen karttuessa alkaa harjoitella soittoa vuorokäsin.

Soittaminen tuo tuttuun lauluun uuden virikkeen. Samalla opetuksellinen sisältö kasvaa, kun lapsille voi opettaa paljon erilaisia asioita pelkkään laulamiseen verrattuna. Soittaminen kehittää motorisia taitoja. Kontakti omaan kehoon lujittuu ja rytmitaju vahvistuu kokonaisvaltaisen liikkeen kautta. Muskarisoittimien soittaminen valmistaa lasta vaativampien instrumenttien opiskeluun.

Esimerkki

Soittimien tuntemista voidaan harjoitella vaikkapa näin: Jokaiselle lapselle jaetaan erilainen soitin. Opettajalla on samanlaiset soittimet piilossa sermin tms. takana. Opettaja soittaa vuoronperään kutakin soitinta niin, että lapset eivät näe sitä. Oman soittimensa äänen kuultuaan lapsi saa vastata opettajalle soittaen. Muuten kuunnellaan hiljaa, mikä soitin seuraavaksi soi.

Hyvinä valmistavina harjoituksina laulujen säestämiseen ja sykkeessä soittamiseen toimivat myös erilaiset koordinaatioharjoitukset. Rytmikapuloiden tai soittomallettien avulla voidaan harjoitella suuntia ylös–alas, sivulta sivulle, eteen–taakse niin, että opettaja näyttää mallia ja lapset matkivat häntä omilla kapuloillaan tai malleillaan. Harjoituksia voi jatkaa soittamalla lattiaan, polviin, tuoliin, vatsaan jne.

3.2.4 Rythmiikka

Rythmiikka on kokonaisvaltaista ja eri aistien avulla toteutettavaa itseilmaisua. Sen lähtökohtana on kehon kokonaisvaltainen liike. Rythmiikka on mukana liikkumisessa, soittamisessa, laulamissa, loruilemisessä ja kehorytmeissä. Näiden tapojen kautta tehdyillä rytmikkaharjoitteilla tuetaan pienten lasten motoristen taitojen ja puheen kehittymistä, kouluun lähtevien lukemis- ja kirjoittamistaitoja sekä vanhemman ja lapsen keskinäistä kommunikointia ja vuorovaikutustaitoja. Harjoitteilla lapsi vahvistaa myös tunteita omasta kehostaan.

3.2.5 Liikkuminen

Lapsi on tuntenut ja kokenut keinuvan liikkeen sikiöaikana äidin liikkeessä. Äiti puolestaan on tuntenut varhaisessa vaiheessa lapsen liikkeitä. Jo sikiöaikana lasta voi aktivoida tai rauhoitella puheella, loruilla ja lauluilla.

Syntymän jälkeen lapsen liikehdintä on spontaania ja refleksinomaista. Liikkuminen on koko kehon toimintaa. Rythmi on mukana lapsen liikkumisessa jo pienestä pitäen. Erilaiset musiikilliset rytmit ja äänet herättävät lapsessa innostuneita liikereaktioita, ja lapsi ilmaisee itseään kehon ja äänen avulla. Pienen lapsen kanssa köröttely, tanssiminen ja liikkuminen on tärkeää, sillä se vahvistaa kiintymyssuhdetta lapsen ja vanhemman välillä. Se tuo iloa ja nautintoa sekä lapselle että aikuiselle. Se kehittää tasapainoaistia, oman kehon tuntemusta ja kuulojärjestelmää. Pienen lapsen motoristen taitojen kehittyessä myös lapsen musiikillinen ilmaisu monipuolistuu. Lapsi oppii kävelemään, nauttii liikkumisesta ja haluaa harjoittaa sitä taitoa, jonka on juuri oppinut. Kuunnellessaan musiikkia lapsi pystyy ilmaisemaan musiikin sykkettä liikkeessään hänelle ominaisella tavalla. Suurimmaksi osaksi liikkuminen on kuitenkin vapaata menoa ilman selkeää rytmiä.

Lapsen oppiessa juoksemaan ja hyppimään hän ilmaisee itseään uusin taidoin ja eläytyy myös musiikkiin vapaammin. Vaikka lapsen liikkuminen onkin vielä vapaamuotoista, voi kehorytmien käyttöä harjoitella esimerkiksi tömistämällä jalkoja lattiaan rytmin mukaan. Tämä kehittää samalla lapsen tasapainoa, tuntoaistia ja rytmitajua.

Noin 3-vuotiaan lapsen liikkuminen on jo monipuolistunut; lapsi hyppii, tömistelee, hiipii jne. Monet laulut on tehtykin tätä silmällä pitäen: erilaiset yksinkertaiset liikkumis- tai eläinlaulut, joissa kuljetaan hitaasti, nopeasti, hiipien, loikkien; kuin norsu, hiiri tai kissa.

Myös erilaiset liikesuunnat, kuten eteen–taakse ja sivulle–viereen ovat alkaneet hahmottua. On tärkeää rohkaista lasta ilmaisemaan itseään luovasti liikkuen esimerkiksi musiikkiliikunnan ja musiikkisatujen avulla. Yhteisleikki ja liikkuminen ryhmässä tai parin kanssa alkaa onnistua. Erilaiset helpot piirileikit ja laululeikit ovatkin tärkeitä ja tarpeellisia, sillä ne kehittävät lapsen muusisuutta ja vuorovaikutustaitoja.

4–7-vuotiaan lapsen liikkuminen on hallitumpaa, ja tasapainoa vaativat suoritukset onnistuvat paremmin. Musiikin sykkeessä liikkuminen alkaa sujua, esimerkiksi erilaiset hyppelyt, kuten varsa-hyppy, loikka ja vuorohyppely onnistuvat rytmisesti. Erilaiset liikkumisharjoitukset musiikin sykkeessä kehittävät lapsen rytmitajua. Lapsi oppii myös liikkumaan eri muodostelmissa, kuten rivissä, jonossa, ketjussa, pareittain, vastakkain, rinnakkain.

Ryhmässä liikkuminen ja yhdessä leikkiminen on lapselle tärkeää. Erilaiset piirileikit ja tanssit yhdessä muiden lasten kanssa opettavat lasta toimimaan ryhmässä sekä noudattamaan ja vastaanottamaan ohjeita. Lapsi oppii hahmottamaan erilaisia musiikin muotoja yhdistämällä esimerkiksi piirileikkiin kahdenlaista liikkumismuotoa.

Lasten tullessa kouluikänsä heidän yksilöllisissä taidoissaan ja tunne-elämässään on suurehkoja eroavuuksia. Lapsen kasvun tuomat voimakkaat muutokset vaikuttavat myös motoriikkaan ja kehon hallintaan ja näyttäytyvät esimerkiksi hetkellisenä kömpelyytenä. Tärkeää on kuitenkin rohkaista lasta silloinkin liikkumaan ja kokemaan onnistumisen tunteita. Periaatteessa lapsi hallitsee erilaiset liikkumistaidot, ja juoksemisen, erilaisten hyppelyjen, laukkojen jne. yhdistäminen toisiinsa onnistuu. Myös käveleminen musiikin perusrytmissä ja soittaminen samanaikaisesti rytmikapuloilla onnistuu. Musiikin rytmi tukee liikkeen rytmiä ja päinvastoin.

3.2.6 Muuta musiikin tekemisen lumoa

Improvisointi on tärkeä osa musiikin tekemistä. Se voi näkyä niin soittamisessa, laulamisessa kuin rytmissä ja liikkeessä. Aluksi lapsi liittyy kaikkeen musiikin tekemiseen kokeilemalla, vailla sääntöjä. Siitä hän etenee jäljitelyvaiheeseen, matkimiseen, joka on tärkeä osa oppimista. Improvisointi

on osin omaa, osin opittua toimintaa. Ryhmässä kuunnellaan myös muita ja toimitaan jatkamalla, toistamalla, vastaamalla. Improvisaatio vaatii toisaalta rohkeutta ja heittäytymistä, toisaalta se voi toimia tuosta vain. Improvisaatiotaitokin kehittyy. Siihen voi liittää valmiita, olemassa olevia kaavoja ja rakenteita, joiden mukaan ruvetaan toimimaan. Improvisaatio voi muistuttaa myös säveltämistä, säveltämistä lennossa.

Lasten kanssa improvisoiminen voi olla myös reagoimista ja vastaamista kuultuun. Tästä hyvänä esimerkkinä toimivat äänisadut ja äänitarinat: vaikkapa raamatunkertomusta väritetään rytmisoittimin tai omalla äänellä. Laulujen välisoittoihin voi pyytää erilaisia omia kehorytmejä, soittoja tai vaikkapa tanssiliikkeitä.

Säestäminen tukee laulua ja antaa sille erilaisia sointivärejä ja harmonioita. Laulun sävellajin määrittelyyn auttaa yksinkertainen säestys vaikkapa kanteleella tai laattasoittimilla. Se myös auttaa löytämään laulun aloitussävelen. Säestys myös ohjaa mahdollisimman oikealle (korkeammalle) sävellajikorkeudelle kuin oma laulun aloittaminen. Kanteleella säestys on helppoa. Kolmella (tai kahdella) soinnulla pärjää pitkälle.

A solid orange circle with a slight drop shadow, containing the word "Säestäminen" in white text.

Säestäminen

Muita "lähisäestyssoittimia" ovat uusi tulokas ukulele sekä vanha tuttu kitara. Harmonikka voisi myös olla mainio soitin, jolla pääsee vuorovaikutukseen. Pianosäestys antaa hyvät ja monipuoliset mahdollisuudet säestyksen lisäksi vaikkapa välisoittojen improvisointiin. Toisaalta piano sitoo soittajan itsensä taakse. Ainakin soitin kannattaa sijoittaa niin, että sen takaa/sivusta näkee lapset ja pystyy kommunikoimaan heidän kanssaan.

Säestystapoja voi vaihdella musiikin mukaan. Voi olla ns. syke/komppisäestystä tai tavujen mukaan säestämistä. Ostinato-säestys on musiikissa toistuva, muuttaman tahdin mittainen melodinen tai rytminen kuvio. Borduna-säestys on samalla korkeudella jatkuva ääni, joka säestää musiikkiteoksen muita ääniä. Urkupisteestä puhutaan silloin, kun ääni on bassossa; se saattaa myös vaihdella harmonian mukaan.

Näitä eri säestystapoja voi kokeilla lasten kanssa. Ostinato-säestystä voi toteuttaa esimerkiksi ksylofoneilla. Laattasoittimia on mukava soittaa myös yhdessä. Boomwhacker-soittimet ovat muoviputkia ja toimivat periaatteeltaan kuin laattasoittimet: yhdestä putkesta/laatasta tulee yksi ääni. Muoviputkia voi soittaa myös kopauttamalla niitä lattiaan, toiseen putkeen tai omaan jalkaan.

Kehorytmit ovat kuuluneet monien kulttuurien musiikkiperinteeseen vuosisatojen ajan. Käsillä taputtaminen, jalan rytmikkäät polkaisut, erilaiset "läpsyt" ja napsutukset ovat olennaisia osia useiden maiden kansanmusiikissa. Musiikkikasvatuksen

aineksiksi niitä toi ensimmäisten joukossa Carl Orff, joka käytti kehorytmejä herkistämään kehoa rytmin kokemiselle. Kehorytmit toimivat Orff-pedagogiikassa myös valmistavina harjoitteina rytmien siirtämisessä rytmisoittimille sekä siltan musiikkiliikuntaan. Kehorytmit taipuvat sekä virtuoosisiin aikuisryhmien esityksiin että lasten musiikkikasvatuksen menetelmäksi. Oman kehon käyttö soittimena avaa uuden aistikanavan, jossa yhdistyvät liike ja sen tuottama ääni. Kehorytmiikka on mahdollisimman kokonaisvaltaista toimintaa, siinä kehittyvät havainnointikyky, motoriikka ja koordinaatiokyky, liikesarjojen muistaminen ja ilmaisulliset taidot. Myös aistit nauttivat, sillä kehorytmiikka ruokkii auditiivista, visuaalista ja lihaskineettistä hahmottamista.

Kehorytmiikan ominaisluonteeseen kuuluu vahvasti myös yhteisöllisyys. Se toteutuu sekä yhteisen rytmin ja sykkeen löytämisessä, että mahdollisuudessa toteuttaa rytmejä kaanoneina, soolon ja ryhmän vuorotteluna sekä päällekkäisinä, moniäänisinä rytmikudoksina. Tässä jos missä toteutuu ajatus jaetun ilon moninkertaisuudesta.

Lasten kanssa voi hyvin aloittaa yksinkertaisista rytmeistä. Jo muutamilla rytmimalleilla saadaan aikaan vaihtelevan kuuloista ja motorisesti mielekästä kehorytmiikkaa. Jalkojen matalat tömistykset, reisien ja rinnan keskiaännet sekä korkeammalla soivat käsien taputukset ja napsut luovat monipuolisen sointimaiseman. Ryhmän taitojen karttuessa haastetta voi lisätä vaativampien rytmien opettelulla. Lapset ovat mestareita keksimään itsekkin lisää rytmejä ja niiden toteutuksia.

3.2.7 Musiikin integrointia

Taiteenlajien yhdistämistä toisiinsa ja eri ilmaisumuotoihin kutsutaan integroinniksi. Lapsi tekee sitä usein luonnostaan. Pienen omat integrointikokeilut alkavat sätterissä hytkymisellä tai käsien heiluttamisella musiikin tahdissa. Vähän vanhempi alkaa improvisoida tanssiaskelia kuullun musiikin innoittamana, hyräillä leikeillensä säestystä tai kertoa piirtäessään kuvasta tarinaa. Koululaiset opettelevat vieraita kieliä laulujen avulla, ja aikuisten olisi vaikeaa kuvitella elokuvaa ilman musiikkia. Kasvattajina tulemme tehneeksi integrointia usein huomaamattammekin, mutta suunnitelmallisena ja tiedostettuna työtapana se avaa uusia ja monipuolisia mahdollisuuksia varhaisiän musiikkikasvatukseen.

Musiikki on kiitollinen integroitava. Sitä on luontevaa yhdistää liikkeeseen, tanssiin, kuvalliseen ilmaisuun, sana- ja teatteritaiteeseen. Musiikkia voi myös tutkia. Tutkiminen voi olla soitinten tutkimista, (esimerkiksi urut tai piano soittimena kiinnostavat selvästi), tilojen kaikuisuuden tai äänen korkeuden ja mataluuden havainnointia.

Integrointi aktivoi lasta, tarjoaa esteettisiä ja emotionaalisia kokemuksia sekä tukee kokonaisvaltaista kehittymistä. Tilan antaminen luovuudelle ja itseilmaisulle taiteen moninaisin keinoin kehittää ja tukee lapsen persoonallisuuden kasvua.

Taide on lähellä leikkiä. Yhteisiä piirteitä molemmissa ovat luovuus, muuntelu, metaforien käyttö ja assosiatiivinen ajattelu. Lasten kanssa toteutettavassa taideintegraatiossa leikkisyys on toiminnan keskeinen elementti. Taideintegraation voi ajatella olevan leikkivää tutkimista. Sen avulla kokeillaan erilaisia tekniikoita ja menetelmiä sekä harjoitellaan itseilmaisua niiden kautta. Moniaistinen kokemus, jossa yhdistyvät esimerkiksi ääni, kuva, liike, tuoksut ja tunteet tuottaa voimakkaan, kokonaisvaltaisen elämyksen ja muistijäljen. Elämys ei jää ainoastaan aistinautinnon tasolle – sen kautta tapahtuva oppiminen on vahvaa oppimista. Kokonaisvaltainen ja moniaistinen elämyksellisyys voi olla vaikkapa rekvisiitan käyttöä: hallaharsoa, rytmirinkulaa, kurkistus- ym. nukkeja, pehmoja, höyheniä, saippuakuplia, huiveja.

Minna Lappalainen on kehittänyt menetelmän laulupiirtäminen. ”Laulupiirtäminen kehittää lapsen kielellisiä taitoja, visuaalista hahmottamista, motoriikkaa ja luovaa ilmaisua. Piirtyvät hahmokuvat tukevat laulunsanojen ymmärtämistä ja muistamista, sanat puolestaan hahmojen piirtämistä ja motoriikkaharjoittelua. Eri-ikäisille lapsiryhmille menetelmä toimii innostavana, vuorovaikutteisena ja keskittymistä edistävänä toimintamuotona, jota voi toteuttaa kokonaisina tarinallisina tuokioina tai yksittäisinä harjoitteina vaikkapa musiikkituokiossa, ruokajonossa, unihetken hellittelymuotona tai metsäretkellä.

Laulupiirtäminen sopii hyvin myös lapsen ja vanhemman yhteiseksi luovaksi ja monipuolisesti kehittäväksi toimintamuodoksi, joka innostaa laulun ja piirtämisen pariin.” (www.laulau.fi)

Esimerkkejä

Keppinuket

Valitkaa satu tai raamatunkertomus, joita ryhdytte työstämään. Jokainen lapsi piirtää kertomuksen hahmot paperille esimerkiksi vahaliiduilla. Maalatkaa hahmot akvarelliliuoksella tai -väreillä. Leikatkaa hahmot ja liimatkaa ne pahville. Kiinnittäkää liimalla tai teipillä pitkä keppi hahmon takaosaan. Jos teette hahmoista kaksipuoleiset, voi kepin laittaa piiloon pahvin ja paperin väliin. Jos lapsilla riittää intoa, voitte taiteilla myös muuta rekvisiittaa, somisteita ja lavasteita.

Miettikää, millainen musiikki tarinaan liittyisi. Voisiko musiikin tehdä itse kerho-kavereiden kanssa? Vai tulisiko tästä sittenkin musiikkitarina, jossa tiettyihin hahmoihin tai sanoihin liittyy symbolisoitimia? Entäpä jos keksitte koko tarinan itse?

Marmorikuulatyö

Ottakaa esille pulloväreistä päävärit eli sininen, punainen ja keltainen. Kiinnittäkää sinitarralla valkoinen paperi laatikon pohjalle ja tiputtakaa väritippoja paperille. Laittakaa kuulat laatikkoon ja rytmitelkää eri rytmejä kuulilla. Tiettyjä päävärejä sekoittamalla löytyvät välivärit. Mitä värejä pitäisi sekoitella ja rytmitellä, jotta saadaan violettiä?

Puu

Tarkkailkaa syksyisiä lehdettömiä puita. Miten tuuli vaikuttaa puihin? Miltä tuuli kuulostaa ja tuntuu? Miten tuulen suunta vaikuttaa puuhun? Puhaltakaa ilmoille kova syysmyrsky. Tehkää kaksi puuta kuvaavaa työtä, toinen seesteisestä syyspäivästä, toinen syysmyrskystä. Tiputtakaa tippoja nestemäistä, laimennettua tussiliuosta pipetillä tms. valkoiselle paperille. Puhaltakaa pillillä puulle oksia ja runko. Miettikää myrskyä puhaltaessa, miten tuulen suunta vaikuttaa pillillä puhaltamiseen ja itse työhön. Millä rytmisoittimilla voisi ilmoille kajauttaa myrskyn ja millä kuvailla vähemmän tuulista päivää? Millainen musiikki voisi soida työskentelyn taustalla?

Jeesus myrskyssä

Käykää istumaan lattialle piiriin rytmirinkulan kanssa. Aloita kertomus: ”Jeesus oli taas yhdellä puhujamatkoistaan ja kulki opetuslastensa kanssa veneellä Gennesaretinjärvellä paikasta toiseen. Jeesus oli hyvin väsynyt, ja hän nukahti. Opetuslapset soutivat venettä eteenpäin.”

Tehkää rytmirinkulalla soutuliikettä. Laulakaa samalla Aalloilla-laulun ensimmäistä säkeistöä (LV 101).

Jatka kertomusta: ”Järvellä alkoi tuulla. Aallot alkoivat muuttua erilaisiksi, myrsky alkoi nousta.”

Muuttakaa rytmirinkulan kolmijakoinen liike tasajakoiseksi rytmitykseksi polven päälle. Lorutelkaa useaan kertaan ”Vene keinuu, vene keinuu, Jeesus nukkuu vaan”. Ja jatkakaa lorutellen: ”Myrsky yltyy, matkustajat ovat kauhuissaan.” Lisätkää rinkulan liikettä/volyymiä samalla lorutellen: ”Aallokko lyö yli laidan, vesi pärskähtää.” Vatkatkaa pärskähtää-sanana jälkeen rinkulaa isosti kiljähdellen samalla epätoivoisesti. Lorutelkaa lopuksi: ”Jeesus herää, sanoo sanan, myrskyn tyynnyttää.” Laskekaa samalla rinkula hitaasti alas.

Saman voi tehdä myös laulaen tätä lorua Venekeinuu (LV 103). Rytmirinkulaveneen keskellä voi olla joku ryhmäläisistä Jeesuksena. Hänen tehtävänsä on nukkua. Pärskähtää-sanana jälkeen Jeesus herää ja nostaa kätensä siunausasentoon kuin tyynnyttäen myrskyn. Sitten hän voi käydä jälleen nukkumaan. Jeesuksen roolissa olevaa voi vaihtaa.

Muuttakaa vaihtoehtoisesti rytmi kolmijakoiseksi ja laulakaa uudelleen laulu Aalloilla. Voitte tavallaan aloittaa kertomuksen taas alusta.

4 SEURAKUNNASSA

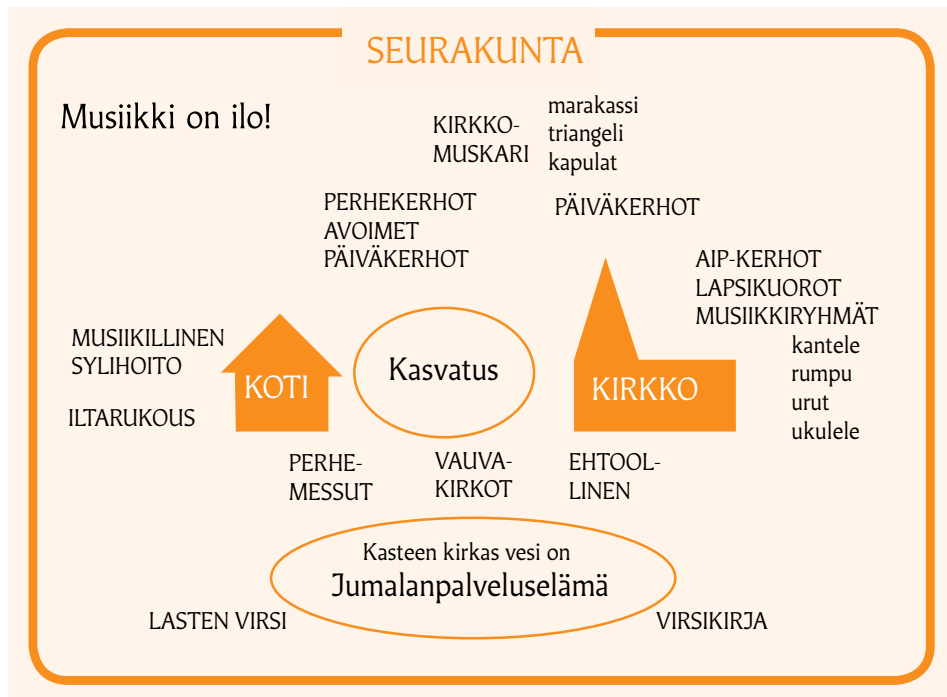
Yhdessä suunnittelemalla ja toteuttamalla lapsen elämä voi kietoutua musiikillisesti monella tavalla yhteen seurakunnan musiikin kanssa. Seurakuntalaisuus ei toteudu vain kirkon kokoavassa toiminnassa. Se on läsnä jo kotona.

Samoin seurakuntalaisen musiikki toteutuu myös kotona, lähtien vaikkapa iltarukouksesta.

Musiikki on uskon ilmaisun väline. Se toimii väylänä omaan itseeni, toisiin ihmisiin ja Jumalaan. Oma polku laajenee isoksi tieksi, kun sitä kuljetaan rinnakkain. Laulamisen ja ylipäätään musiikin yhteinen hengittäminen voi olla myös yhteisöllinen Pyhän kokemus.

Lapsen musiikkipolku seurakunnassa voi olla monenlainen. Se voi sisältää kirkon kokoavan toiminnan muotoja, serkun konfirmaation tai mummon hautajaiset, lahjaksi saadun Lasten virsi -kirjan, kummin kuorokonsertin, päivähoidon jouluhartauden. Musiikki on läsnä kaikissa toiminnan muodoissa.

Ohessa on kuva lapsiseurakuntalaisen musiikkipolusta, olkoon se vaikkapa Janin musiikkimatka. Matka voi poiketa kaikilla ”rastipisteillä” tai piipahtaa vain joissakin.

4.1 Kaste ja koti

Koti on lapsen musiikillisen sylihoidon paikka. Lapsen rakastamisesta ja hoitamisesta kumpuavat luonnollisesti myös ensimmäiset musiikilliset elementit vauvan ja vanhemman välillä: loruttelut, pajaamiset, laulelut. Vanhempien rakkaudessa lapseen kasvaa luottamus, turvallisuus, ilo. Niissä on läsnä myös Jumalan välittäminen ja turva. Kristillinen kasvatus lähtee liikkeelle tästä.

Kastetoimitus on usein lapsen ensimmäinen kirkollinen juhla. Kaste on hetki, jossa kohtaavat sukupolvet sekä sukupolvien laulut ja virret. Kaste keskustelussa on hyvä kysellä vanhempien tärkeitä lauluja ja selailla yhdessä virsikirjaa.

Virsiensä lisäksi kastetoimituksessa voi olla muutakin musiikkia. Monet haluavat tehdä kirkollisista juhlistaan ”omannäköiset”. Vanhemmille voi rohkeasti tarjota uusiltakin tuntuvia vaihtoehtoja. Virsikirjan liiteosassa on esimerkiksi Ystävää sä lapsien -sävelmään tehty kaunis kasteteksti Herra, olet Luoja. Lasten virsi -kirjassa on uusia kasteeseen sopivia lauluja useita, kuten Kastejuhla (LV 85) tai Sinun silmäsi (LV 111). Näissä molemmissa on kolmijakoinen sävelmä, joka luontevasti tukee sylissä olevan vauvan heijausta ja sylkyttelyä.

Kasteesta lähtee seurakunnan ja perheen kastekasvatuskumppanuus. Vanhemmat ja kummit lupaavat kasteessa huolehtia lapsen kristillisestä kasvatuksesta. Seurakunnan tehtävä on tukea heitä tässä tehtävässä. Musiikki voi liittyä tähän monella tavalla. Jotkut seurakunnat antavat kasteperheeseen virsikirjan, Kotien rukouskirjan tai Lasten virsi -kirjan. Joissakin seurakunnissa toteutettavaan Pienelle parasta -hankkeeseen liittyy oma erillinen materiaalinsa tuutulauluineen. Tähän konseptiin kuuluvat myös vauvaperheille tarkoitetut konsertit.

Kristillinen kasvatus on myös kristillisen kulttuuriperinnön opettamista ja siirtämistä. Traditioihin liitytään kirkkovuoden kautta. On luontevaa laulaa Enkeli taivaan, Lensi maahan enkeli tai Suvivirsi. Iltarukouksen opettaminen lorutellen tai laulaen on hyvä pohja rakentaa kristillistä identiteettiä.

4.2 Kirkkomuskari

Seurakuntien musiikkileikkikoulutoimintaa on ollut olemassa pitkään. Seuraavassa puhumme tästä toiminnasta nimellä kirkkomuskari. Nimi erottaa selvästi seurakunnan muskaritoiminnan kaikesta muusta muskaritoiminnasta.

Kirkkomuskaritoiminta on iloisesti laajenemassa ympäri Suomen. Se on levittäytynyt laajaksi kirjoksi alkaen perhekerhon muskarihetkestä ja päätyen seurakuntien viikoittaiseen muskariryhmätoimintaan. Muskariryhmillä voi seurakunnissa olla kuitenkin hyvin erilaisia nimiä.

Kirkkomuskarissa varhaisiän musiikkikasvatus yhdistyy seurakunnan/kirkon varhaiskasvatukseen. Musiikillisena tavoitteena on, että lapsi saa elämyksiä, valmiuksia ja taitoja. Hän saa mahdollisuuden kokea ja ilmaista musiikkia eri tavoin: kuuntelemalla, laulamalla, soittamalla, rytmittämällä, liikkumalla, tanssimalla, leikkimällä ja taiteen lajeja yhdistellen. Toiminnassa otetaan huomioon lapsen kognitiivinen, emotionaalinen, motorinen ja sosiaalinen kehitys.

Kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohtina mukaan tulevat kirkon kasvatuskumppanuus ja lapsen hengellisen elämän tukeminen. Toiminnan keskiössä on lapsi ja painotuksena lapsen kokonaisvaltainen kasvu ja lapsen osallisuus, lapsi seurakuntalaisena -asetelma, jossa perhe on vahvasti mukana. Perheitä tuetaan kasvaamaan seurakuntayhteydessä, musiikillisen keinoin. Toiminta on monipuolista ja erityisellä tavalla rikasta ja rakasta.

Lapsen tapaan olla ja elää kuuluu koko fyysinen, henkinen, hengellinen ja sosiaalinen kokonaisuus. Kirkkomuskarin tavoitteissa kietoutuvat yhteen kristillinen kasvatus, musiikkikasvatus ja varhaiskasvatus. Se näkyy lapsen hengellisen elämän tukemisena, lapsen kokonaisvaltaisena huomioimisena sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemisena. Kirkkomuskareilla haluamme välittää musiikin iloa ja elämyksiä. Tämän työn perustana on Jumalan armo ja hyväksyvä rakkaus jokaista ihmistä kohtaan.

Yleisesti käytetyn muskarimateriaalin lisäksi kirkkomuskareissa onkin mukana myös hengellistä ja kirkkovuotta tukevaa aineistoa. Toiminnan sisällölliseksi agendaksi on muotoutunut Kirkkomuskari-materiaali (Lasten Keskus).

Kirkkomuskareita eri muodoissaan pitävät niin varsinaiset musiikkileikkikoulunopettajat – varhaisiän musiikinopettajat – kuin kanttorit ja lastenohjaajat. Muskareiden ohjaajissa on myös muita muusikkoja.

Joissakin seurakunnissa musiikkileikkikoulutoimintaa hoitamaan on palkattu kokoaikainen muskariopettaja. Hänen vastuullaan on hoitaa erilaiset viikoittaiset muskariryhmät ja vastata muskaritoiminnan suunnittelusta. Opettajan työhön saattaa sisältyä myös jumalanpalveluksia, seurakunnan työntekijöiden kouluttamista, päivä-, perhe- ja iltapäiväkerhovierailuja, rippikouluopetusta, lapsikuoron tai soitinyhtyeen ohjausta kunkin seurakunnan tarpeiden ja työntekijän osaamisalueiden mukaan.

Päätoiminen muskariopettaja on useimmiten kokonaistyöajassa tai osa-aikaisessa työsuhteessa. Viikoittaisten ryhmien määrä vaihtelee tavallisimmin 17:stä 24:ään. Opetushetkien pituus on 30–60 minuuttia lasten iän mukaan.

Kirkko-
muskarityön
muotoja

Monissa seurakunnissa muskaritoiminta limittyy seurakunnan työntekijöiden muihin töihin. Esimerkiksi kanttoreilla tai lastenohjaajilla on muskariryhmiä. Seurakunta voi järjestää muskaritoiminnan myös ostamalla opetusta seurakunnan ulkopuoliselta toimijalta palkkioperusteisesti. Seurakunta tarjoaa tällöin yleensä opetustilan ja muskarisoittimet.

Tärkeää on, että muskarityö on oikeasti osa muuta seurakuntatyötä ja sitoutuu seurakunnalliseen työnäkyyn yhteistyössä muiden työalojen ja toimijoiden kanssa. Huolellinen työhön perehdyttäminen, opettajan oma, ammatillinen kiinnostus seurakuntatyöhön, työntekijän elämänhistoriaan mahdollisesti liittyvä henkilökohtainen seurakuntayhteys sekä joko musiikilliseen tai hengelliseen työnäkyyn painottuva jatkokoulutus auttavat eri lähtökohdista seurakunnan muskarityötä tekeviä täyttämään haastavan työn vaatimukset.

Muskariryhmät voivat olla osallistujille maksuttomia tai maksullisia. Tavanomaisin muskaritoiminta on viikoittain toistuvaa, saman ryhmän kanssa tehtävää musiikkikasvatustyötä. Ryhmät voidaan jakaa ikäkausittain vauvaryhmistä 1-, 2- ja 3-vuotiaiden ryhmiin. Näissä myös vanhemmat ovat mukana. Seurakuntien muskaritoiminnalle ovat tyypillisiä erilaiset sisarusryhmät, joihin huoltaja voi tulla kahden tai useamman eri-ikäisen lapsen kanssa.

Muskari-ryhmät

Monessa seurakunnassa on ryhmiä myös yli 3-vuotiaille lapsille, jotka käyvät ryhmissä ilman huoltajaa.

Eskari-ikä lähestyessä voidaan tarjota muskari- tai lapsikuoroa sekä erilaisia soitinryhmiä. On olemassa esimerkiksi kantelemuskareita, rytmiikkaryhmiä, piano- ja urkuryhmiä. Nämäkin ryhmät voivat toimia muskarimaisin periaattein.

Muskariksi saatetaan kutsua myös avointa musiikkikasvatustoimintaa, jossa ryhmäkokoja ei ole määriteltä eikä ryhmään tarvitse ilmoittautua, mutta toiminta on kuitenkin säännöllistä ja suunnitelmallista. Esimerkiksi perhekerhojen kokoontumisissa voidaan pitää muskarituokioita.

Haasteena on saada nämä ryhmät ja ihmiset osaksi jumalanpalveluselämää. Yksi hyvä keino on ryhmien ”vastuunessut”. Muutamissa seurakunnissa onkin kehitetty niin sanottua muskarikirkkoa. Se toteutetaan muskarimaisin keinoin ja osittain tutuilla muskarilauluilla. Kyse on myös viestinnästä: tutun muskari-nimen perusteella seurakuntalaisen voi olla helpompi ylittää kirkon kynnyksen. Toisaalta muskarimaisia elementtejä käytetään myös vauvakirkoissa ja perhemessuissa, joten toimintatapa ei ole sinänsä uusi.

Monissa seurakunnissa on huomattu, että kirkkomuskarit tavoittavat perheitä yllättävän hyvin. Kirkkomuskarit työntekijöineen toimivat ”kirkon oven aukaisijoina”:

kynnys tulla mukaan on matala. Kirkkomuskarin kautta myös kotiin viedään rop-pakaupalla iloa, hyvää tuulta ja vuorovaikutusta, virsiä, lauluja ja kirkkovuotta.

Kirkon tilastojen perusteella vuonna 2010 lasten musiikkiryhmiä (joihin muskarit-kin lasketaan) oli 719. Vuonna 2011 toimi 756 ryhmää ja seuraavana vuonna 768 ryhmää. Vuonna 2012 toimintaan osallistui noin 12 500 ihmistä, ja se oli kokoavan toiminnan ainoita alueita, jonka osallistujamäärä suureni.

4.3 Lapsikuorot

Lapsikuorot ovat monen seurakunnan perustoimintaa. Lapselle annetaan mahdolli-suus ryhmässä toimimiseen; kuoron sosiaalinen intentio on tärkeä. Monelle lapselle kavereiden kanssa tekeminen, oleminen ja laulaminen on kuoron isoin juttu.

Lapsikuoron pitäisi aina olla olemassa lasta varten. Tämä ajattelutapa ohjaa myös lapsikuoropedagogiaa. Liikkeelle lähdetään juuri tästä ryhmästä, etsitään sille sopivaa musiikkia ja tehtäviä. Lapsikuoron seurakunnalliset tehtävät liittyvät usein juma-lanpalveluksiin, mutta kuoro voi tuoda musiikillista elävyyttä moneen muuhunkin tilaisuuteen, kuten vanhusten syntymäpäiväjuhliin tai kymppisyntäreille.

Lapsikuoro on ilon välittäjä. Lasten luontainen välittömyys ja energisyys näyttäytyvät aikuisille positiivisena voimana. Jumalanpalveluksessa lapsikuoro voi toimia omalla tavallaan, ei vain laulutehtävissä, vaan ylipäätään liturgian toteuttajana.

Musiikkikasvatuksellisesti lapsikuorotoiminnan voisi jakaa noin kolmeen jaksoon. Muskareista siirrytään kuoromuskariin/muskarikuoroon, jonka toiminnassa otetaan edelleen huomioon leikki, liike, helpohkot laulut. Muskarikuorolaiset eivät yleensä osaa vielä lukea; lauluja opetellaan korvakuulolta, kaikuna, lorutellen, liikkuen. Lauluja toistetaan paljon.

Muskarikuorosta siirrytään noin 7–11-vuotiaiden ryhmään. Lauluja opitaan korva-kuulon lisäksi myös tekstejä ja nuottejakin lukemalla. Usein tässä vaiheessa joutuu kuitenkin kirjoittamaan tekstejä ”auki”: käyttämään suurempaa kirjasinkokoa, selventämään laulujen kertosaieista ja muotoja, toimimaan ilman nuotteja. Lasta on hyvä harjoittaa kuulemiseen ja kuuntelemiseen. Hän ei myöskään välttämättä tiedä ja hoksaa omaa äänialaansa. Lasta onkin syytä laulattaa monipuolisesti ja monista sävellajeista; aikuiset laulattavat lapsia yleensä liian matalalta. On hyvä totuttaa lasta heti hyvään ja ilmeikkääseen äänenkäyttöön. Kaanon on ensimmäinen moniäänisyyden muoto, joka tulee tässä vaiheessa käyttöön. Eritasoisille laulajille voi jakaa erilaisia tehtäviä. Pienemmät osallistuvat kertosaieisiin, isommille annetaan haastavampia soolotehtäviä.

Ennen nuorisokuoroa voi olla vielä oma tyttöjen ja poikien kuoro 12–15-vuotiaille. Tällöin voidaan harjoitella jo moniäänisyyttä, diskantteja. Myös ohjelmiston

Kuoro-
muskari

7-11
-vuotiaat

sisältöä kannattaa tässä vaiheessa silmäillä tarkasti. Kuorolainen on vielä lapsi, mutta häntä alkavat jo puhutella abstraktimmat, erityisesti omiinkin tunteisiin liittyvät tarinat ja sävellykset.

Kaikissa kuorovaiheissa voi olla kohtia, joissa kuorolaiset pääsevät soittamaan myös soittimia: kanteleita, rytmisoittimia, pianoa, kitaraa. Mahdollisuuksien mukaan kuorolaisista saadaan myös obligatojen soittajia – viulisteja, huilisteja jne.

Kuoro voi toimia myös kaikkien ikäkausien kuorona. Silloin erityisesti pienemmät oppivat isommilta; oppiminen voi olla hyvinkin nopeaa. Isommille annetaan erilaisia tehtäviä käytännön toimista musiikilliseen vastuuseen.

Kuoromaailmassa tärkeitä elementtejä ovat yhdistävät tekijät: t-paidat, meidän omat laulut, tavat, joilla kuoroharjoitus aloitetaan ja lopetetaan. Näihin kannattaa panostaa ja käyttää niitä positiivisina kannustimina. Myös perheiden mukanaolo on tärkeää. Yhteiset ponnistelut matkan tai leirin järjestämiseksi rakentavat omalta osaltaan yhteisöä ja luovat myönteistä henkeä alueen perheille ja lapsille.

Seurakunnan lapsikuorotoiminta antaa kaikille mahdollisuuden tutustua musiikkiin erityisesti laulaen. Kuoroihin ei ole yleensä pääsykoetta; ohjaaja voi kuitenkin laulattaa kaikki lapset läpi, jotta hän tietää, millaisten äänien kanssa ollaan tekemisissä. Seurakunnan kuoro voi olla monelle ilmaisun paikka ja kanava. Seurakunnan musiikkitoiminnan tehtävänä on tarjota paikkoja, joissa pääsee tutustumaan omaan ääneen ja sen mahdollisuuksiin.

Seurakunnan kuoron ohjelmistossa hengelliset laulut ja virret ovat luonnollisesti esillä. Niiden lisäksi on perusteltua pitää mukana myös tuttuja leikki- ja lämmitelylauluja, kaveri- ja ystävyyslauluja, teeman mukaisia tarinalauluja.

Monessa seurakunnassa erilaiset koulukuorot ja ryhmät tekevät yhteistyötä kirkon työntekijöiden kanssa. Koulun kuorojen kanssa toimitaan koulun ehdoilla. Parhaimmillaan näiden, kuten myös muiden alueella toimivien lapsikuorojen, kanssa voi rakentaa mielekästä yhteistyötä.

4.4 Urut

Urkujen sointi kantaa monen mielessä kirkon perinnettä. Lapset ovat lähes poikkeuksetta hyvin kiinnostuneita uruista. Niiden äänimaisema hiljaisesta, tuskin kuultavasta äänestä mahtavaan volyymiin auttaa usein Pyhän kokemista kirkko-tilassa. Urut kiinnostavat toki myös teknisenä laitteena.

Seurakunnassa tulisi antaa mahdollisuus sekä urkuihin tutustumiseen että urkujen soiton oppimiseen. Usein musiikkioppilaitoksissa urut eivät ole tasavertainen valintavaihtoehto muiden soitinten joukossa. Ehkä ei ole päteviä opettajia tai soittimen ääreen on vaikea päästä, koska urut ovat yleensä kirkossa. Tämä tarjoaisi hienon yhteistyömahdollisuuden seurakunnan ja musiikkioppilaitoksen välille. Joissain seurakunnissa kanttori pitää lapsille urkukerhoa, ja se on saanut valtavan suosion. Entä miltä kuulostaisi urku- ja rumpukerho?

Kanttori voi tutustuttaa lapsia ja nuoria urkuihin jumalanpalvelusten, muskarien, päiväkerhojen, päiväkotien ja koulujen kirkkovierailujen, rippikoulujen ym. yhteydessä. Lapsille voi antaa pieniä soittotehtäviä eri tilanteissa, vaikkapa messun yhteydessä niin, että he saavat onnistumisen kokemuksen. Pienet lapset voivat soittaa myös useakätisesti ja -jalkaisesti. Pianoa vähän soittaneet pystyvät helposti soittamaan muutaman helpon soinnun, joiden avulla vaikkapa lastenvirren säestys onnistuu hyvin. Lapset voivat improvisoida uruilla myös jonkin raamatunkertomuksen ääniefektejä ja tunnelmia. Tutustumistuokioita voi toteuttaa tarinoiden ja roolihenkilöiden avulla.

Lapsista voi koota soitinyhtyeen, jossa urut ovat yksi soitin muiden joukossa, vaikkapa diskantti-, basso-, efekti- tai harmonian säestyssoitin. Toteutuksia voi tehdä myös spontaanisti improvisaation keinoin.

”Hyvänä kannustuksena toimi ryhmän pienimmäisen avustus jumalanpalveluksessa. 7-vuotias tyttö soitti vastausmusiikkina virren 501 melodian läpi neljä kertaa minun säestäessä romanttistyyllisellä kompilla toiselta sormiolta. Päätösmusiikkina tyttö soitti yksinkertaistakin yksinkertaisemman marssin pianovihkostaan, ja minä rekisteröin sen vaihtelevaksi. Siitä tulikin yllättävän komea päätös messuun. Tyttö oli aivan onnessaan, puhumattakaan vanhemmista ja kummista, joka oli tullut messuun 300 km:n päästä kuulemaan kummityttöä urkurina! Silloin tajusin, että tässä on jotakin merkityksellistä. Eikä kirkossa ollut montaakaan kuivaa silmää.” (Juho Lehtola urkuryhmästään)

4.5 Erilaisia musiikkiryhmiä

Rumpujen soittaminen ryhmässä on hyvä tapa kehittää lapsen rytmikkaa, motoriikkaa, keskittymiskykyä ja kykyä toimia ryhmässä. Rummun soittaminen ja rytmin ylläpitäminen yhdessä on myös mieltä hoitavaa ja rentouttavaa. Jokaiselle soittajalle on hyvä olla oma rumpu, joka voi olla esimerkiksi djembe tai mikä tahansa lyömäsoitin, josta lähtee miellyttävä ääni. Rumpuryhmässä on tilaa sekä yhdessä tekemiselle että itseilmaisulle.

Rumpu-ryhmät

Kantele on helppo ensisoitin. Esimerkiksi 5-vuotiaiden kantele-ryhmä voi toimia niin, että tuntikokonaisuudessa on kanteleen soiton lisäksi leikkiä, liikettä, laulamista, kuuntelua, muuta soittamista ja rytmittämistä. Lasten soitinopetuksessa kanteleessa on käytetty sointumerkkeinä mansikka-, mustikka- ja lakkasointuja. Sointuasteina ne ovat soinnut I, V ja IV. Niitä on helppo näyttää lapsille myös sormimerkeillä.

Kantele on myös perinteinen muskareiden säestyssoitin. Se on hyvä lähisoitin aikuiselle ryhmän laulujen säestämiseen. Viisikielisen kanteleen säestyssoittamisen alkeet on helppo oppia. Tähän voisi rohkaistua yhdessä.

4.6 Päiväkerhot, AIP-kerhot, perhekerhot, avoimet päiväkerhot

Näissä seurakunnan kokoontuvan toiminnan ryhmissä työntekijät laulavat ja laulattavat samoja, perinteisiä lauluja vuodesta toiseen. Tällaisella perinteen jatkamisella on oma tarkoituksensa lapsen kasvun tukemisessa. Jumalan kämmenellä -laulu (LV 133) viestittää monelle lapselle perusturvaa ja tunnetta hyvästä Jumalasta. Tuttujen laulujen päälle on hyvä rakentaa muista aineksista moniulotteista musiikkimaailmaa. Lasten virsi -kirja on tarkoitettu erityisesti näiden kokoontuvien ryhmien laulukirjaksi.

Kaiken kaikkiaan seurakunnan musiikkikasvatuksen tärkein viesti on: laulu ja musisointi kuuluu myös sinulle ja on sinun oikeutesi. Ei tarvitse arastella sitä, että et ”osaa” laulaa. Tässä kohtaa tärkeintä laulussa on tunne, jonka itse koet ja jota välität ympärillesi. Erityisesti vanhempien rohkaiseminen lapselle ja lapsen kanssa laulamiseen on tärkeää. On tärkeä muistuttaa, että laulu lähtee jo hyräilyistä ja loruttelusta.

4.7 Jumalanpalveluselämä

*Lapset saavat tulla,
Jeesus, sanoit niin.
Vapahtajan luokse
kaikki kutsuttiin.*

(Anna-Mari Kaskinen, LV 96)

Jeesus kutsui lapsia luokseen ja otti heidät syliinsä. Samalla tavalla hän kutsuu meitä kaikenikäisiä jumalanpalvelukseen, Jumalan perheväen juhlaan, musiikin

ja sanan sylihoitoon. Niinpä lapsen osallistumista messuun on tuettava kaikin keinoin. Tavoitteena tulisi olla, että lapsi on jumalanpalveluksen aktiivinen toimija ja jokainen messu olisi sellainen, johon pienikin lapsi kokee olevansa tervetullut – tai olevansa suorastaan kunniavieras.

Lapsikin kaipaa mahdollisuutta hiljentyä, rukoilla, levätä ja laulaa, olla oma itsensä Jumalan edessä. Hän aistii jumalanpalveluksen elementit kaikilla aisteillaan.

”Mikshän tuossa kuvassa tuo mies on laitettu tuohon ristille... Sehän onkin se Jeesus. Kylläpä ne muut ihmiset teki sille pahan jutun! Onpas papilla tänään kivan väriset vaatteet, mutta miks se tuonne ylös pönttöön kiipeää? Sieltä taitaa ääni kuulua paremmin. Minäpä oon vähän aikaa pitkällä tässä penkillä. Tai en, on niin kova penkki. Varmaan ihan yhtä kova kuin se kallio, jonka päällä se pikku karitsa makasi, kun se paimen löysi sen. Tuolla edessä on vaan kaksi kynttilää. Viimeksi oli kuusi, ja siitä yhdestä tuli vähän savun hajua tänne penkkiin asti. Kylläpä virsikirjan lehdet rapisee kivasti. Mummo ei saanut silloin kerran näitä sivuja auki, minä autoin sitä. Voi, pikkuveli kiljaisi niin kovaa, että säikähdin! Täällä kaikuu tosi hyvin, pitäisköhän minunkin kiljaista... ei, kun äiti on sanonut, että sitten muut ei kuule papin puhetta. Kohta päästään tuonne alttarille, se leipä ei vaan maistu oikein miltään.”

Lapsen osallistumista jumalanpalvelukseen voi tukea erityisillä perhe- ja lastenjumalanpalveluksilla. Niiden toteuttamisessa voidaan soveltaa kirkkokäsikirjassa olevia jumalanpalveluksen kaavoja. Virsiä ja lauluja valittaessa on hyvä ottaa huomioon muskareiden, päiväkerhojen ja seurakunnan muun varhaiskasvatuksen käyttämä materiaali. Musiikillisessa toteutuksessa voidaan käyttää seurakunnan yleistä messusävelmäsarjaa, perhemessun sävelmäsarjaa tai lapsille ja nuorille tarkoitettujen vaihtoehtoisten messujen musiikkia.

”Lapsen ääni on liturgian tärkein elementti.” (Juhani Holma)

Lasten jumalanpalvelus on suunnattu lapsille ja toteutettu heidän ehdoillaan. Tällaisia ovat esimerkiksi vauvakirkot, lastenkirkot sekä päiväkerhojen ja koulujen jumalanpalvelukset.

Musiikki tukee lapsen osallisuutta ja osallistumista. Lapselle tulee antaa mahdollisuus elää jumalanpalvelus muusisuuden ”innoittamana”, lapselle luontevilla tavoilla. Mahdollisuuksia on runsaasti: kaikulaulut, vuorolaulut, soittimien käyttö, liike ja liikkuminen, katsominen, koskeminen, piirtäminen.

Musiikki tarjoaa erityisen hyvän mahdollisuuden tehdä messua yhdessä. Yhteistyö seurakunnan eri työntekijöiden kesken voi antaa paljon. Jospa rakennettaisiin

messu päiväkerholaisten kanssa: lapset, pappi, kanttori, lastenohjaaja ideoisivat, suunnittelisivat ja toteuttaisivat messun alusta loppuun yhdessä.

Messun ehtoollisosan merkitystä voi käsitellä lasten kanssa esimerkiksi virren 743 (LV 78) kautta.

*Jeesus kutsut minutkin
luokse juhlapöydän.
Sieltä uutta voimaa saan,
sieltä ilon löydän.*

*Leivässä ja viinissä
kohtaan sinut, Herran.
Tahdon muistaa sinua,
niin kuin toivoit kerran.*

*Ymmärrä ei viisainkaan
suurta salaisuutta:
Tässä juhlapöydässä
tahdot luoda uutta.*

*Annat synnit anteeksi,
hoivaat väsyneitä,
kosketat ja rakastat
monin tavoin meitä.*

*Sinä annoit itsesi
ihmislasten tähden.
Siksi Jeesus kanssasi
arkipäivään lähden.*
(Anna-Mari Kaskinen)

4.8 Kauneimmat joululaulut tai kummitäti kirkkokuorossa

Maailmalla on tullut suosituksi perhekuoro, joka on erinomainen tapa osallistaa koko perhe ja vaikka koko suku seurakunnan musiikkitoimintaan. Etenkin Isossa-Britanniassa perhekuoroja on runsaasti, mutta tämä kuoromuoto on rantautunut jo Suomeenkin. Siinä yhdistyvät lapsikuoro, nuorisokuoro, aikuiskuoro sekä seniorikuoro; ”koko kylä laulaa”. Perhekuorossa sosiaaliset verkostot lujittuvat, ja parhaimmillaan se kaventaa sukupolvien välistä kuilua ja vahvistaa perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Edellä mainitun kaltaista verkostoitumista toteutuu myös pienemmässä mittakaavassa seurakunnissa: kauneimmissa joululauluissa lapsi voi nähdä kuorossa laulamassa vaikka oman kummitätinsä. Myös sukupolvia kokoavat jumalanpalvelukset (joulukirkot, konfirmaatiojumalanpalvelukset, toimitukset) voivat olla lapselle merkittäviä musiikillisestikin. Yhdessä tekeminen, oleminen ja osallistuminen lujittavat seurakuntayhteyttä ja voivat luoda myös hyviä musiikillisia muistoja.

4.9 Verkostot: päivähoito, koulut, musiikkiopistot, muut alueen musiikkiryhmät

Päivähoidolla ja seurakunnilla on pitkät yhteistyöperinteet. Seurakunnan työntekijä toimii yhä enenevässä määrin mentorin roolista käsin eli hän tukee omalta osaltaan yhteiskunnan varhaiskasvattajaa uskontokasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Yhteiskuntamme on vuosien saatossa monikulttuuristunut myös uskontojen osalta. Päivähoitoryhmässä voi olla lapsia useammasta kuin yhdestä uskontokunnasta. Kirkkomme runsas musiikkitarjonta avaa hienolla tavalla kristillistä kulttuuria ja suomalaista perinnettä niin kantaväestölle kuin muualta Suomeen muuttaneille. Kun lähtökohtana on musiikki ja sen kautta perinteeseen tutustuminen, on eri uskontokuntien rajat mahdollista ylittää. Kirkkotila ja urkujen monipuolinen maailma avaavat taiteellisen kokemisen lisäksi historiallisen ja yleissivistävän näkökulman. Päiväkotikirkkoissa ovat puolestaan mukana ne lapset, joiden vanhempien kanssa on sovittu kirkkohetkiin osallistumisista. Musiikki on isossa osassa näissäkin hetkissä. Tuttuihin lasten virsiin on helppo yhtyä ja uusiakin voi yhdessä opetella. Usein seurakunnalla on nimetty työntekijä, joka vastaa päivähoidon kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Kanttoreiden ja varhaiskasvattajien yhteistyö tässäkin kohtaa on korvaamatonta hyvän lopputuloksen aikaansaamiseksi.

Verkostoituminen seurakunnan ja alueen koulujen, musiikkioppilaitosten ja musiikkiryhmien kesken on hyvin tärkeää. Seurakunta tarjoaa nuorelle soitonopiskelijalle runsaasti mahdollisuuksia päästä esiintymään eri tilaisuuksissa. Samoin tarjotaan hengellinen kasvuympäristö lapselle, jolla hengellisyyden kokeminen saattaa jäädä muuten hyvin vähäiseksi. Yhteistyön on syytä toimia myös toiseen suuntaan: seurakunnan työntekijän vierailu esimerkiksi koulussa tai päiväkodissa on parhaimmillaan kaikille osapuolille mieluisa kokemus, joka kantaa hedelmää vielä pitkään.

Yhteistyö seurakunnan ja muiden toimijoiden välillä luo usein halki elämän kestäviä yhteyksiä. Lapsi saattaa saada vaikkapa kipinän kanttorin työhön avustaessaan jumalanpalveluksessa.

5TÄHÄNSUUNTAAN

5.1 Toimintaympäristössä kokonaisvaltaisesti

Seurakuntien strategioita ja toimintasuunnitelmia tehtäessä olisi hyvä laatia myös musiikkikasvatussuunnitelma, jossa lähtökohtana on lapsen näkökulma. Lasten osallisuudesta, osallistumisesta ja oikeuksista käsin mietitään, mikä on musiikkikasvatuksellisesti parasta lapselle.

Suunnitelmaa laadittaessa on hyvä tarkastella asiaa monesta näkökulmasta.

Toimintaympäristön näkökulma:

- alueella asuvien lapsiperheiden määrä ja rakenne
- alueen muut (musiikki)toimijat ja verkostoitumismahdollisuudet
- herätysliikkeiden vaikutus
- monikulttuurisuuden merkitys
- kristillisen kulttuuriperinteen esillä pitäminen
- konserttitoiminnan seuraamista (mitä on tarkoitettu erityisesti lapsille).

Seurakunnan toiminnan näkökulma:

- työntekijöiden resurssointi
- vapaaehtoistyön koordinoiminen
- seurakuntalaisen näkökulman huomioiminen sekä toiveiden ja tarpeiden kuuleminen
- seurakuntalaisen osallisuuden mahdollistaminen
- kokoontuvan toiminnan muotojen arviointi ja kehittäminen (onko tarpeen perustaa erilaisia ryhmiä, esim. kirkkomuskareita, lapsikuoroja, perhekuoroja, soitinryhmiä)
- koko musiikkitarjonnan arvioiminen esimerkiksi musiikkijanojen avulla (miten toimii musiikillisesti ajatus ihmisen ja hänen perheensä tukemisesta ”kummusta kumpuun” – vatsakummusta hautakumpuun...)
- jumalanpalveluselämän musiikin läpikäyminen (Miten eri tavoin musiikki on läsnä jumalanpalveluselämässä? Miten erilaiset musiikkiryhmät sidotaan jumalanpalveluselämään? Miten alueen muut musiikilliset ryhmät näkyvät kirkon toiminnassa?)
- tilojen uudelleen arviointi ja muokkaaminen erilaisille musiikkiryhmille sopiviksi
- työntekijöiden koulutustarpeet
- työntekijöiden välisen yhteistyön arvioiminen
- monialaisuus/moniammatillisuus.

Musiikkikasvatuksen näkökulma:

- toiminnan tavoitteiden asettaminen
- virsikasvatussuunnitelman tekeminen
- laulu-/musiikkisuunnitelman tekeminen eri toimintoihin

- kirkkovuoden huomioiminen
- monipuolisen musiikin käyttäminen
- erilaisten oppimiskäsitysten ja erilaisten pedagogioiden huomioiminen
- uusien soitinten hankinta
- musiikkimateriaalin päivittäminen.

Lapsen edun näkökulma:

- onko kaikilla lapsilla mahdollisuus laulamiseen ja musisointiin
- otetaanko lapsen ikä huomioon eri (musiikillisissa) toiminnoissa
- toteutuvatko kokonaisvaltaisen kasvun edellytykset
- miten perhe on mukana, millaisia yhteisiä mahdollisuuksia perheillä on tehdä yhdessä musiikkia?

Vuoden 2015 alusta voimaan tullut lapsivaikutusten arviointi eli LAVA edellyttää, että lapset ja nuoret huomioidaan kaikessa kirkon päätöksenteossa. LAVAn piiriin kuuluu myös seurakuntien musiikkitoiminta. Sen kautta voi esimerkiksi tutkia ja miettiä, mitä vaikutuksia on musiikkiryhmien tai työntekijöiden verkkojen perustamisella/lakkauttamisella tai mitä merkitystä on vapaaehtoisten toiminnalla. LAVA on työkalu ja menetelmä, jolla toimintaa ja päätöksentekoa punnitaan lasten (kaikkien alle 18-vuotiaiden) edun näkökulmasta. Tavoitteena on tarkastella päätöksentekoa lapsen ja nuoren näkökulmasta ja pyrkiä löytämään heidän hyvinvointinsa kannalta parhaita ratkaisuja. Lapsivaikutusten arviointi edistää ja vahvistaa lasten ja nuorten oikeuksia, osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia.

5.2 Koulutuksen merkitys

On tärkeää, että seurakunnan työntekijät saavat musiikkikoulutusta, jotta he pystyvät hyödyntämään musiikkia mahdollisimman hyvin omassa työssään. Tämä toteutuu jo perusopinnoissa ja myöhemmin täydennyskoulutuksessa. Täydennyskoulutus voi olla kirkon tai kirkollisten järjestöjen antamaa, mutta sitä voi hakea myös muiden toimijoiden koulutuksista.

Erilaiset ammattiryhmät tarvitsevat erilaista täydennyskoulutusta. Kanttori voi tarvita tietoa varhaiskasvatuksen alalta, varhaisiän musiikinopettaja taas seurakunnallisista aiheista. Lastenohjaajalla voi puolestaan olla tarve kehittää erityisesti musiikillisia taitojaan. Tulevaisuuden koulutuksissa olisi huomioitava moniammatillisuus ja laajat työnkuvat. Myös harjoittelupaikkoja olisi hyvä tarjota monipuolisesti: varhaisiän musiikinopettajaopiskelijoille seurakuntapaikkoja ja kanttoreille tutustumista esimerkiksi musiikkioppilaitosten ryhmiin.

Työssä oppiminen on yksi tapa kehittyä. Parhaiten se tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa, vaikkapa työpareina. Myös erilaiset ryhmät ja lapset opettavat ohjaajaansa. Ja musiikin alalla vain harjoittelu tuottaa tulosta: kanteletta on soitettava ja lauluja harjoitettava ja opetettava ulkoa, jotta ne toimivat myös lapsiryhmälle.

5.3 Lapsi seurakuntalaisena

Lapsen näkökulman pitäminen mielessä on erityisen tärkeää erilaisissa rakennemuutoksissa. Miten lapsen seurakuntalaisuus saa toteutua seurakunnissa? Kuinka yhdessä tekeminen mahdollistuu erilaisten perheiden kanssa? Millaisia uusia ja rohkeita innovaatioita tehdään yhdessä kaikkien alueella asuvien kanssa? Miten hyödynnetään kirkkojen arvokkaita soittimia lasten kanssa? Annettaanko alueen päiväkodeille ja kouluille tasavertaiset mahdollisuudet tutustua kirkon musiikkiin? Mitä olisivat musiikilliset innovaatiot lapsen kannalta? Olisivatko niitä

- virsimuskarit
- perhekuorot
- seurakunnan musiikilliset viikkotervehdykset verkossa
- soitin- ja rytmiikkapajat
- perheiden musiikkileirit
- laulu-/muskaripyhäkoulut
- raamattumusikaalit?

5.4 Kirkon musiikki

Kirkon musiikki lähtee liikkeelle teologisesta perusoivalluksesta: kristillinen usko näkee musiikissa, erityisesti sen aineksissa, Jumalan luomistyön ja -lahjan. Tämä ajatus ulottuu kaikkeen musiikkiin. Musiikki ei elä tyhjiössä vaan ihmisten käytössä. Näin ollen se on voimakas kommunikaatioväline.

Kirkon sanotaan olevan laulava kirkko (ecclesia cantans). Kirkkomusiikilla ja jumalanpalveluksella on kiinteä yhteys.

Musiikki tekee mielen iloiseksi, sanoi uskonpuhdistajamme Martti Luther. Johann Sebastian Bach puolestaan sävelsi kaiken musiikkinsa ”Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi”. Nykyiset musiikintutkijaryhmät ovat todenneet, että ”jo pienikin yhteinen musiikkihetki lisää ryhmän empaattisuutta”.

Kirkon perustehtävinä pidetään evankeliumin julistamista ja sakramenttien hoitamista. Evankeliumin, ilosanoman, välittäminen on musiikille luontaista.

Esimerkiksi laulaminen, erityisesti yhdessä laulaminen, tekee ihmiselle hyvää. Musiikki on se yhdistävä voima, jota erilaiset ihmiset tarvitsevat. Se auttaa astumaan kirkon ovesta sisälle, löytämään lohdutuksen, kokemaan turvaa ja iloa, antamaan rukoukselle sanat ja kiitokselle kohteen.

Se muodostaa siltoja arkeen ja pyhään, kirkkovuoteen, vuoden merkittäviin tapahtumiin ja alkaa vaikuttaa kokonaisvaltaisesti.

Ilon lisäksi kirkko rakentuu uskolle, toivolle ja luottamukselle. Musiikissa se näkyy rohkeutena laulaa kunniaa, mutta myös lupana hyräillä ja huokaista epävarmana armahdusta. Seurakuntien työntekijöitä ja seurakuntalaisia, lapsia ja aikuisia, kutsutaan yhdessä iloon, uskoon, toivoon ja luottamukseen, musiikin kanssa ja musiikilla.

Kuva: Jani Laukkanen / Seurakuntien Lapsityön Keskus

Jälkikirjoitus:

SUURI ILO!

Pienimmät seurakuntalaisemme valmistautuvat jouluun yhtä lailla kuin isommatkin. Joulun tuoksut ja maut, tunteet ja kosketukset, laulut ja leikitykset kuuluvat pienenkin jouluun. Hän elää mukana perheen tunnelmassa ja tunnelmissa, kynttilän sytytyksissä ja Hoosianna-lauluissa.

Kaikkein pienin on suurin Ilo! Jouluna Jumala syntyi seimeen pieneksi ja hoivattavaksi. Ilo oli jo olemassa, rakkaus sitä vaalimassa, lupaus havaittavissa, toivo pilkahtelemassa. Varsinainen Suuri Ilo syntyi pääsiäisen aamuna, Kristuksen Ylösnousemisen aamuna. Elämään kurottaminen voittaa kuoleman; tässä luodaan uutta, niin jouluna kuin pääsiäisenä.

Kurotamme ja kyykistymme pienen viereen. Hyräilemme laulun, otamme syliin, soittamme yhdessä. Viemme joulupuun äärelle, heinille härkien kaukalon tai sytyttämään pienen liekin. Joulun laulut vievät meidät hiljaisuuteen ja seesteiseen huoahdukseen: Vapahtaja on luona ihmisten!

Laulu nousee tumman taivaan ja hämärän maan tunnelmista toivoa täynnä olevaan valoisuuteen, jonka varaan maailma voi rakentua. Enkelten lauluun: Gloria in excelsis Deo!

Joulu on erityinen. Lapsi on erityinen; hänessä on jo kaikki. Koska pienet ovat suurimpia!

Adventtina 2014

Mari Torri-Tuominen

työryhmän sihteeri

LÄHTEET

- Ahonen, K. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Helsinki: Finn Lectura.
- Ahonen, K. 2002. Kuinka esikouluikäiset valloittavat sävelvaruutta? Joensuun yliopisto Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
- Alho E. & Hautsalo H. & Perkiö S. 1994. Vauvojen laulun aika. WSOY.
- Helenius, A. 2008. Pedagogiikan palikat. Sanoma Pro.
- Howe E. ym. 1995. Are the early childhood sings of musical ability. Psychology of Music October 1995 vol. 23 no. 2 162–176.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus.
- Kivelä-Taskinen, E & Setälä, H. 2006. Rytmikylpy. Kultanuotti.
- Kivelä-Taskinen, E. 2013. Rytmikylvyn pikku-kuplat. Kultanuotti.
- Kossi-Saarela, M. Lapset ja laulaminen. Tietopaketti lasten kanssa laulaville aikuisille. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Lapset seurakuntalaisena -asiakirja. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirja. 2013. Kirkkohallitus.
- Leikin aika. Lastentarhanopettajaliiton julkaisu. Lastentarhanopettajaliitto ry.
- Ollaranta.R. & Simojoki M. 1994. Meidän muksun laulut ja leikit. Otava.
- Perkiö S. & Huovi H. 2002. Vauvan vaaka. Lauluja ja leikkejä lapsiperheille. Tammi.
- Ruokonen, I. & Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa – Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Oppaita 3. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Salo S. & Tuomi. K. 2008. Hoivaa ja leiki, vauvan ja vanhemman vuorovaikutus. Psykologien kustannus Oy.
- Sariola.Y. Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi. Musiikin teologian peruskysymyksiä. 1986. Gummerus.
- Torri-Tuominen M. (toim.) 2010. Kirkkomuskari. Lasten Keskus.
- Torri-Tuominen M. (toim.) 2012. Lasten virsi. Lasten Keskus
- Torri-Tuominen M. (toim.) 2014. Laula, leiki Lasten virsi. Lasten Keskus.
- Ubani M. & Kallioniemi A. & Luodeslampi, J. (toim.) 2010. Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Lasten Keskus.
- Vikström-Jokela M. 2012. Minä täällä, Jumala! Lapsen rukouskirja. Lasten Keskus.
- Wallin, K. 2000. Reggio Emilia ja lapsen sata kieltä. Lasten Keskus.

Videoita:

www.crosspulse.com

www.kultanuotti.fi

CD-levyjä:

Lasten virsi -cd. 2013. Lasten Keskus (tuottaja Antti Vuori).

Kirkkomuskari -cd. 2010. Lasten Keskus (tuottaja Markku Perttilä).

SOITTIMET

Seurakunnan musiikkikasvatustöyöhön ja esimerkiksi muskarityöhön hankittavien soittimien valinnassa kannattaa kiinnittää huomiota niiden äänen laatuun sekä lapsen käteen sopivaan kokoon ja kestävyyteen. Laatu ja hinta kulkevat yleensä käsi kädessä, mutta investointi kannattaa, jotta soittamisen ilo ei katoa huonosti soivien ja hajoilevien soitinten myötä. Aluksi kannattaa hankkia perusvalikoima tavallisimpia soittimia. Ryhmän koon ja talouden sallimissa rajoissa voi tehdä lisää soitinhankintoja.

Lasta kannattaa opastaa alusta alkaen oikeisiin soittoasentoihin iän mukaiset valmiudet huomioiden. Silti tärkeintä on, että soittamisen riemu ei jää asento- ja harjoitusten jalkoihin.

Soittimia voi tehdä myös itse. Ehkä helpointa soitinrakentamista on ketsuppi-pullon tai erilaisten juomapullojen täyttäminen erilaisilla siemenillä tai kivillä/herneillä. Toki pulloja ei täytetä kokonaan. Tiukkaan kääritystä sanomalehdistä taas saa erinomaiset sanomalehtipapericlavet. Myös erilaisia huiluja ja pillejä voi rakentaa.

Marakassit

Marakassi (tai rytmimuna) on pienen lapsen ensimmäisiä soittimia. Se on helposti käsiteltävä instrumentti, josta jokainen saa aikaiseksi yhtä hienon äänen. Sitä voi käyttää sävysoittimena ravistelemalla tai, täsmällisemmän rytmin tuottoon, lyömällä sitä kevyesti reiteen tai toisen käden kämmeneen.

Marakassi on alun perin tehty kuivatusta kalebassista, jonka sisälle jääneet siemenet tuottavat rahisevan äänen. Nykyisin niitä valmistetaan lähinnä puusta ja muovista. Muovisen soittimen etu on kestävyys ja pestävyys.

Rytmimunun veikeä muoto on omiaan houkuttelemaan lasta erilaisiin soittoharjoituksiin. Lapset innostuvat helposti sopivaan lauluun liitetystä leikistä, jossa vuoroin piilotetaan muna kämmenen sisään, vuoroin soitetaan joko rytmissä tai improvisoiden. Piilotusleikin kautta voi opetella soittamisen ja tauon/hiljaisuuden vuorottelua. On ihmeellistä, kuinka sinnikkäästi lapset jaksavat olla hiljaa, kun piilottamisesta tekee jännittävän jutun. Myös erilaiset koordinaatioharjoitukset toimivat hyvin rytmimunilla ja marakasseilla.

Tuttu Ylös ja alas -laulu tehdään marakassien kanssa niin, että taputus-kohdassa lauletaan ja tehdään ”ravistus”, jolloin marakasseista kuuluu ääni. Samalla melodialla voi laulaa: ”Piiloon ja pihalle – – ravistus”, jolloin kädet marakasseineen

tuodaan selän takaa esiin ja viedään sitten taas selän taakse piiloon. Ravistus-
kohdassa marakassit soivat.

Rytmikapulat (Claves)

Myös rytmikapulat kuuluvat muskarin perussoittimiin. Kapuloiden valinnassa on syytä kiinnittää huomiota äänen laatuun, ankea ja tukkoinen sointi ei innosta ketään musisoimaan. Liian korkea ja kova ääni käy taas korviin. Kapulat on hauska soitin myös motorisiin harjoituksiin ja ennen soittoa tehtäviin lämmittelyihin. Lapset jaksavat opettajan näyttämän mallin mukaan tehdä lähes loputtomiin erilaisia liikkeitä: nostaa kapulat ”sarviksi” pään päälle, viedä kapulat piiloon selän taakse, naputella lattiaan ja erilaisin tavoin toisiinsa (pitkittäin, päittäin, tehden T-kirjaimen). Varsinaiseen soittoon pääsee helposti perussykkeen kautta, mutta kapuloiden kanssa voi edetä vaikeisiinkin rytmisiin kuvioihin.

Kapuloilla soittamisen voi aloittaa harjoittelemalla yhdellä kapulalla. Aluksi opetellaan pitämään kapulaa kädessä ja kokeillaan, millaisia ääniä syntyy, kun sillä koputellaan/naputellaan erilaisiin pintoihin: lattiaan, tuolin reunaan, seinään, pöytään. Rytmikapulat soivat kauniisti ja vapaasti, kun niistä pitää kiinni kevyesti ja puristamatta. Aluksi kapulat tuppaavat olemaan tiukasti pieniin nyrkkeihin puristettuina, mutta pikku hiljaa ote rentoutuu. Oikeaa soittotapaa voi lähteä etsimään, kun lapsen motoriikka riittää käsien eriyttämiseen: toinen käsi muodostaa toiselle kapulalle kaikupohjan, toisella kädessä olevalla kapulalla soitetaan. Tätä voi harjoitella myös oman aikuisen kanssa: aikuinen asettelee kapulan käteensä, ja lapsi soittaa.

Muita rytmisoittimia

Puukapulalla soitettavaa penaalia (= puublokki) käytetään rytmikapuloiden tapaan. Vähän vaativampi soitin lapselle on putkipenaali, jonka kumpikin pää soi eri sävelkorkeudelta. Se on omiaan adventin ja palmusunnuntain ratsastuslauluihin.

Puisiin soittimiin kuuluu myös guiro, ontoksi koverrettu ja pinnaltaan uritettu soitin, jota soitetaan puutikulla edestakaisin vetämällä. Sammakon kurnutusta muistuttava ääni on hauska värittäjä moniin lauluihin. Samankaltainen ääni syntyy puuagogosta. Sitä soitetaan samoin kuin guiroa, mutta myös kopauttamalla sen kahta eri sävelkorkeudella soivaa putkea puukapulalla putkipenaalin tapaan.

Triangeli

Triangeli on riemukas enkelihelinäsoitin. Sitä kannattaa opetella soittamaan myös hiljaa. Pienimmille sen soittaminen saattaa olla haastavaa, koska triangelilla on tapana kieppua villisti soitotikkua karkuun. Metallista lusikkaa voi kokeilla vaihtoehdokseksi soitotikkuna. Tätäkin soitinta voi soittaa yhdessä aikuisen kanssa.

Kulkuset

Kulkusten kilinä on täydellinen joulutunnelman tuoja. Toisaalta kulkusia voi käyttää muulloinkin: kuvaamaan kukkien ääntä, hiiren laulua, pakkaslumen välkettä. Kulkusia käytetäänkin lähinnä sävysoittimena. Kulkusia on saatavana erityyppisiä: käsikulkusia kahvalla tai varrella sekä ranteisiin ja nilkkoihin sidottavia malleja. Kulkusten ääneen kannattaa kiinnittää huomiota; sen tulisi olla mieluummin pehmeä ja helisevä kuin läpitunkeva ja korviaviiltävä.

Muita metallisia soittimia

Muista metallisista soittimista mainittakoon lautaset, joita soitetaan lyömällä niitä vastakkain sekä symbaali eli yksittäinen lautanen, jota soitetaan pehmeällä malletilla (soittokepukalla/ soittotikulla). Lautaset sopivat lähinnä efektisoittimiksi ja säästellen käytettäväksi. Latinalaisamerikkalainen sambasoitin agogo-kellot samoin kuin lehmänkello tuo metallista väriä muskarikaapin soittimistoon. Niitä soitetaan joko puisella tai pehmeämmän äänen tuottavalla kumisella malletilla. Kelloja voi soittaa joko vapaasti värähtelevänä tai sammutettuna, mikä pehmentää äänen sävyä.

Vierekkäin riippuvista erimittaisista metalliputkista koostuva chimes on mainio efektisoitin, kun kaivataan tähtien tuiketta tai enkelin laulua.

Rummut

”Alussa oli rumpu.” (Curt Sachs)

Rumpuja on ollut olemassa luultavasti aina. Eri puolilta maailmaa tunnetaan lukuisia versioita onton rungon varaan pingotetusta soivasta kalvosta: länsiafrikkalaiset djembe- ja dundun-rummut, irlantilainen bodhrán, saamelaisten noitarummut, intialainen naal-rumpu ja arabimaissa käytetty darbuka ovat ikivanhoja soittimia, jotka leimallisesti liittyvät oman kulttuurinsa musiikkiin. Rummuttaminen on myös monelle lapselle ensimmäinen kosketus soittamiseen. Keittiön kaapista löytyvä kattila ja kapusta ovat innoittaneet lukuisia lapsia ilmaisemaan luovuuttaan.

Kehärumpuun kuuluu runko ja kalvo. Sitä voi soittaa malletilla, jollakin tikulla tai vaikka tiskiharjalla. Kehärummulla on perinteisesti ”lyöty tahtia” liikkumiselle.

Tamburiini on vuosituhansia vanha soitin. Se rakentuu kolmesta osasta: rungosta, kalvosta ja rungossa sijaitsevista pienistä lautasista, helistimistä. Nykyään useimmissa versioissa on vain rengas helistimineen ilman kalvoa. Tamburiinia voi soittaa monella tavalla: lyömällä omaa kämmentä vasten tai heiluttamalla sitä edestakaisin.

Djembe on nahalla päällystetty, suuren pikarin muotoinen rumpu, jota soitetaan paljain käsin.

Bongorummut tai bongot ovat rumpusoitin, joka koostuu kahdesta varsin pienestä, puupalikan avulla toisiinsa kiinnitetyistä rummusta. Bongorumpujen runkokin on tavallisimmin tehty puusta, mutta rumpuja valmistetaan myös metallista ja komposiittimateriaalista. Rumpujen kansi on tehty joko aidosta nahasta tai tekonahasta. Rumpujen ääni on melko korkea.

Ideita kehärummun käyttöön

*Kokeillaan imitoiden erilaisia tapoja soittaa rumpua: soitetaan sormilla, hangataan, silitellään, rapsutellaan jne. Soitetaan rumpua ylhäällä, alhaalla ja sivulla.

*Peitetään kasvot rummulla ja tullaan esiin erilaisin äännähdyksin (hu-huu, kukkuu jne.) Rumpu voi olla ratti, kattila tai lakki.

*Istutaan piirissä. Ohjaaja soittaa yhden äänen rummulla, ja ääni kulkee piirissä järjestyksessä aina seuraavalle. Vastaavasti voidaan soittaa lyhyitä rytmikuvioita.

Laattasoittimet

Laattasoitinperhe on monipuolinen soitinryhmä. Siihen kuuluvat muun muassa ksylofonit, kellopelit ja metallofonit. Laattoja soitetaan malletilla. Niillä soittamista pitää hieman harjoitella; ensimmäinen tavoite toteutuu, kun lapsi oppii osumaan laattaan.

Laattasoittimissa tulee olla irrotettavat laatat. Tarpeettomat laatat voi poistaa, mikä auttaa pientä lasta soittimen käsittelyssä. Sekä kellopelejä että ksylofoneja on saatavana irrallisina paloina, jolloin voidaan ottaa käyttöön vain ne äänet, jotka kuuluvat soitettavan kappaleen sävelasteikkoon. Usein puhutaankin myös palasoittimista. Yksittäisiä paloja voi jakaa isomman lapsiryhmän kesken, jotta kaikki pääsevät soittamaan. Lapset voi jakaa esimerkiksi sointujen asteiden mukaan I-, IV- ja V-ryhmiin; harmoniat ja sointuvaihdot alkavat hahmottua. Toisaalta jo yksinkertainen laatoilla soitettu ostinato tuo musisointiin väriä ja tarjoaa lapselle haastetta.

Säestäkää esimerkiksi d1- ja a1-laatoilla laulua ”Lammikon pinnalle pisaroita tippuu”. Ensin harjoitellaan perussykkeessä soittamista. Laulun aikana voidaan soittaa myös vain kerran tahdissa, ja välisoitoksi sopii nopeampi perussyke.

Malletteja on tarjolla laaja valikoima pehmeistä huopapäällysteisistä koviin kumi-päihin ja sateenkaaren väreissä loistaviin narupunoksiin. Niitä valittaessa kannattaa kiinnittää huomio niiden soveltuvuuteen yhtyesoitossa. Malletin lyömäosan kovuus vaikuttaa äänenväriin ja soivaan yläsävelsarjaan.

Kantele

Kantele (kannel) on Suomen kansallissoitin. Perinteisessä kanteleessa on viisi kieltä, ja ne on kiinnitetty yhdestä puusta koverrettuun runkoon, joka on alapuolelta avoin. Viisikielisen kanteleen nykyaikaisempi niin sanottu kaksipuinen malli on koverrettu päältä ja katettu kaikukannella. Myöhemmin kantele on laajentunut kokonaiseksi soitinperheeksi, johon kuuluu erikokoisia akustisia ja sähkövahvisteisiä malleja. Viisikielinen kantele on yleensä viritetty D-duuriin (d–e–fis–g–a) tai vastaavaan molliin (d–e–f–g–a).

Viisikielinen kantele on helppo ensisoitin ja helppo säestyssoitin. Mm. Laula leiki Lasten virsi -virikemateriaalissa on kantelesointuisia lasten virsiiä.

Ukulele

Ukulelen suosio on kasvanut viime vuosina hurjaa vauhtia niin meillä kuin maailmalla. Tuo Havaijilta kotoisin oleva, pienen kitaran näköinen soitin on löytänyt tiensä yhtä lailla leirinuotioiden säestyssoittimeksi kuin musiikkiopistojen opetussuunnitelmiin. Myös koulusoittimena ukulelen suosio kasvaa ympäri maailman.

Aivan verraton soitin ukulele on myös vaikkapa lastenohjaajalle tai musiikkileikkikoulun opettajalle. Sen kanssa pääsee lähelle lasta, ja ukulelen pehmeä, kirkas-sävyinen ääni on omiaan pienenkin lapsiryhmän laulun säestämiseen. Ukulelen soiton alkeiden opettelu on kohtuullisen helppoa ja tiettyjen sävellajien perussoinnut oppii aika nopeasti. Muutamalla erilaisella säestystyyllillä pärjää monenlaisten laulujen kanssa jo pitkälle. Lastenlaulut ovat usein valmiiksi ”helppoissa sävellajeissa”, mutta kun oppii löytämään itselle mukavat soinnut, voi hankalien sointuotteiden sävellajeissa olevat laulut kirjoittaa uudestaan toiseen sävellajiin.

Ukulelille tehtyjä soitto-oppaita ja nuottimateriaalia luuttukappaleiden sovituksesta tämän päivän hittisävelmiin voi tilata ulkomaisista verkkokaupoista.

Soittimien huollosta ja hoidosta

Soittimia pitää säilyttää hyvin. Kukin soitin säilytetään omassa laatikossaan tai pussissaan ja pidetään vireessä. Rikkoutuneet soittimet pitää korjata heti tai heittää pois jo turvallisuudenkin takia. Pienillä vauvoilla käytössä olevat soittimet tulee pestä säännöllisesti.

Monet puiset soittimet kärsivät kuivuudesta. Soitinrunkojen liimaus saattaa pettää, ruusupuiset ksylofonien laatat voivat haljeta tai viritystaso kärsiä liian kuivassa huoneilmassa. Synteettinen materiaali kestää liki ikuisesti.

Myös rumpukalvoja tulee suojella liialliselta kuumuudelta ja kuivumiselta. Kalvojen jännite tulisi höllätä, jos rumpuja ei käytetä säännöllisesti. Esimerkiksi djembeä säilytetään kalvo alaspäin tai pötköllään, kaukana patterista.

Lapset opetetaan käsittelemään soittimia asianmukaisesti. Niitä ei heitellä eikä paiskota ja niitä käsitellään aina puhtain käsin.

LAPSI... Syntyy, kasvaa, kehittyy. Jokeltaa, huutelee, laulelee. Konttaa, kävelee, juoksee. Paukuttaa, kilisyyttää, soittaa. Nauraa, itkee, tuntee. Ihmettelee, oivaltaa, oppii. Uskoo, toivoo ja rakastaa.

MUSIIKKI... Värähtelee, tuntuu, toimii. Koskettaa, hoitaa, rohkaisee. Voimauttaa, energisoi, ilahduttaa. Yhdistää, vetoaa, tulkitsee. Lohduttaa, lumooa, liikuttaa. Muuttuu, muuttaa ja kasvattaa.

SEURAKUNTA... Rukoilee, kantaa, tukee. Ylistää, kiittää, riemuitsee. Suree, auttaa, pysähtyy. Toimii, tekee, antaa. Kuuntelee, vastaa, auttaa. Yhteisöllistää, opettaa ja kokoaa.

Lapsi ja musiikki seurakunnassa -kehittämismateriaali kokoaa nämä ajatukset yhteen. Se houkuttaa yhteiseen työhön lapsen ja perheen kanssa, musiikin voimalla, yhdessä seurakunnassa. Lähtökohtana on ajatus kokonaisvaltaisesta muusisesta lapsesta. Musiikki liittyy lapsen kasvuun jo elämän alussa: rytmi ja sydämen syke ovat kasvun pohja. Tälle pohjalle kasvaa musiikista monin tavoin nauttiva lapsi. Seurakunta on mukana tässä kasvussa ja koko elämässä. Materiaali rohkaisee jokaista omaan musiikin tekemiseen ja muusisuuden toteuttamiseen.

KIRKKOHALLITUS

ISBN 978-951-789-493-7 (nid.)

ISBN 978-951-789-494-4 (PDF)

SUOMEN
EV. LUT.
KIRKKO